ROČENKA TŘEBÍČANŮ

VYDAL
KLUB TŘEBÍČANŮ V PRAZE
NA PAMĚŤ SVÉHO DESÍTILETÉHO TRVÁNÍ
ROKU 1932.

ROČENKA TŘEBÍČANŮ 1932

Karel Dvořák:

Ze staré Třebíče.

Mám Vám něco vypravovati o staré Třebíči, té Třebíči svého mládí, na kterou dodnes tak živě vzpomínám, snad živěji než dříve; neboť každý člověk, dosáhnuv jistých let, kdy pro sebe nic více nedoufá od budoucnosti, rád se vrací vzpomínkami do minulosti, jež se mu zdá tím zajímavější a krásnější, čím větší časová mezera ji dělí od přítomnosti. A kdož by nevzpomínal rád svého domova, někdejšího jeviště svého mládí, třebaže zde bylo tehdy vše jinačí, užší a prostší než dnes. Proto snad i Vás z mladšího pokolení zaujme mnohé, co náleží dávné minulosti, avšak souvisí úzce s městem, ke kterému se i Vy jednou rádi budete vraceti ve vzpomínkách.

Třebíč let šedesátých minulého století! Jak byla tehdy malá a jak idylicky plynul zde život! Mimo vlastní město, jehož hradby bylo lze tehdy lépe sledovati než dnes — jak podle řeky, tak i celým, na jih vypouklým obloukem, od architektonicky střízlivé brány Jejkovské až ke zdobnější její sestře Stařečské — bylo zde jen několik málo ulic: *Stařečka,* vybočující na západ až k hostinci u Beránka, s postranními ulicemi v Polánce a na Kanciborku. Větrník stál už hezky daleko osamocen v polích. Na východ *Jejkov* se souběžnou ulicí dnes Otmarovou, pak táhlá ulice Nové Dvory s přilehlou „Kočičinou" a na jih *Horka* s náměstím „Na Jordáně" (dnes Palackého), zvaném podle rybníka „Jordánu", čtvercovité podoby, který zaujímal asi prostor nynějšího parčíku před gymnasiem, a se skupinou roztroušených domků u hřbitova. Rozsáhlou prostoru od Jordánu k dnešnímu nádraží a k nemocnici vyplňovalo celé město stodol, neboť třebíčští měšťané vedle svých řemesel měli každý i své větší nebo menší polní hospodářství „pro potěšení i pro zlost".

Jinak ležela Třebíč jaksi „*mimo svět*". „Císařská" silnice, nejdůležitější to tehdy spojka dopravní, vyhnula se jí hezky zdaleka: západní říšská silnice z Prahy do Vídně vedla přes Jihlavu, Želetavu a Moravské Budějovice do Znojma; druhá říšská silnice, spojující jihovýchodní Čechy s Brnem, probíhala od Jihlavy, severně od okresu třebíčského městy Měřínem, Velkým Meziříčím a Byteší. Těmi tepnami proudila někdejší poštovní doprava i s tou celou formanskou slávou. Spojení Třebíče se „světem" obstarával poštovní dostavník, který jezdil dvakrát denně, odjížděl vždy o desáté hodině dopolední a pak večer do Brna. Byla čtyři místa ve voze a jedno vedle kočího na kozlíku a ani ta nebyla vždy obsazena, takže za 24 hodin nejvýše deset osob přijíždělo do Třebíče z Brna, to jest ze „světa", neb naopak. Mimo to bylo ještě poštovní spojení jednou denně o třetí hodině odpolední do Velkého Meziříčí. Do Znojma a Jihlavy nebylo oficiálního spojení, a kdo si nemohl zaplatiti na poště zvláštní kočár, musil čekat na příležitost, jíž mu dohodila náhoda. Do Znojma se jezdilo fůrou třebíčských zelinářů, kteří tam jezdili na sobotní trh.

Ostatně Třebíčané nebyli žádní světoběžníci a vydávali se na cesty jenom z nezbytnosti. Studenti jezdili do Brna na studie a odtud na prázdniny společně na fůře, poněvadž nevozili s sebou jen kufr, více méně napěchovaný, nýbrž také vlastní peřiny. Na svátky, neposlal-li některý otec-hospodář povoz, chodilo se pěšky; ze svátků vždy nějaký vůz se našel a byl velice nutný, neboť zavazadla ze svátků neobsahovala pouze nějakou tu buchtu, nýbrž také nějakou tu pečenou husu, kus uzeného, hrneček s nakládaným sýrem a nejméně jeden — a to pořádný — bochník chleba pro studenta a obyčejně také druhý pro brněnského kvartýrského, jenž po domácím samožitném chlebě i s rodinou toužil od svátků do svátků.

Úředníci, učitelé a vůbec páni, jimž se dnes říká gážisté, také nebyli tak přelétavou cháskou jako dnes. Bylo jich mnohem méně: pan okresní hejtman Biber s komisařem a tajemníkem, pan okresní, dva soudní adjunkti pp. Fischer a Schober, pan berní Menzl a nějaký ten adjunkt, pan listovní Nagel — to snad byli všichni c. k. úředníci v Třebíči. I jinak byly akademické hodnosti v Třebíči slabě zastoupeny: jeden advokát, dr. Blahovec, notář dr. Kafka a lékař dr. Haněl, s nímž se o klientelu dělil praktický lékař Dreuschuch, jejž hlas lidu taktéž na doktora promoval, neboť rozuměl prý nemocem lidu lépe něž kterýkoliv jiný, Bůh ví jak studovaný. O jeho chirurgických výkonech vypravovaly se v městě i v kraji celé legendy.

Zvěrolékař nebyl tehdy v městě snad žádný, a byl-li, nemluvilo se o něm tolik, jako o šikovnosti novodvorského pastýře Dusíka, jenž proslul i zaříkáváním dobytčích i — lidských nemocí. Sám jsem jako malý chlapec k němu chodil, aby mne zbavil nádorů na nohou, jež nazýval „návní kostí". Nad mísou s vodou sypal zrní na choré místo do kolečka a křížem je hladil a tlačil palcem a ukazováčkem za ustavičného modlení a zaříkávání. Nádory jsem ztratil, snad vlivem účinné masáže, kterou průběhem zaříkávání provozoval. Jindy mi zase přeměřoval souchotiny a zjistil povážlivý jich rozsah. A bylo zase modlení a podobný hokus pokus a třikráte denně jsem musil jísti chléb mazaný psím sádlem... Přes 65 let je tomu, co jsem se chodil léčit „od souchotin" do novodvorské pastoušky v Třebíči; léčení Dusíkovo bylo věru úspěšné.

Pošta byla v soukromých rukou pana Fundulusa, který však byl jenom čestným poštmistrem, t. j. brál z ní veškeren užitek, ale jinak se staral jen o svou rozsáhlou ekonomii v Třebíči a Kožichovicích. Kancelářskou manipulaci, službu pokladní, přijímání zásilek, vypravování jízdní pošty i s vystavováním jízdenek pro pasažéry a dozor nad jediným tehdy listonošem, panem Měřínským — to vše obstarávala jediná jenom síla, pan expeditor Kolařík čili Kolarčik, jak se mu říkalo. Postilioni měli při svých jízdách na hlavě klobouky s peřím a trubku, jejíž melodie „Jede, jede, poštovní pacholek...." nesla se každodenně vesele městem. Jízdní dráha byla přes noc uzavřena závorami („šraňky") na Stařečce a na Nových Dvorech; kdo chtěl v ten čas projet, musil vzbudit mýtného, aby dráhu (ovšem po zaplacení mýta) uvolnil.

Učitelé zůstávali městu věrni po celý život. Přicházeli přímo z „preparandy", zde dosáhli stálého místa, ženili se a na místním hřbitově složili své kosti. Byli mezi nimi mužové vzácných kvalit, vesměs národně uvědomělí, a kde bylo zapotřebí, z ochoty činní ve službách veřejnosti. Jen maně vzpomínám znamenitého pedagoga, nadučitele a posléze školního inspektora Jana Jaroslava Jelínka a známého krasopisce a zaníceného pěstitele rostlinopisu Jana Zavřela, jenž botanicky prozkoumal celé Třebíčsko a udržoval hojnou korespondenci s mnohými současnými botaniky světového jména. Byl přítelem studentů, brával je často na své botanické vycházky a budil v nich lásku k přírodě a rodnému kraji. Že třebíčští kantoři horlivě pěstovali hudbu, jest v té době přirozeno a kostelní sbory ve farním kostele a v klášteře za vedení učitelů Strniště a Procházky byly proslulé. Oba stáli činně při kolébce zpěváckého spolku „Vesny" a odchovali Třebíči generace nadšených zpěváků.

Noviny přicházely z Brna druhý den, z Prahy až třetí den, ale nikdo nereptal; beztoho bylo by lze spočítati české listy pražské, které sem docházely, snad na prstech jedné ruky. „Moravskou Orlici", přední tehdejší list moravský, odebíralo snad deset, nejvýš dvanáct lidí. Nebyli tehdejší Třebíčané tak novinek chtiví jako pokolení nynější a politiku dělalo a o ni mělo zájem jenom několik lidí. A ani ti se do toho nehnali ještě palcátem.

Politické poměry byly však přes to zajímavé. Byly v Třebíči tyto strany:

1. M o r a v c i, kteří si tehdy říkali také „Slované"; slovo „Čech" nemělo příliš dobrý zvuk vinou těch, kteří z Čech pod vlajkou národní na Moravu přicházeli a důvěřivého Moravana, k národnímu vědomí právě se probouzejícího, podle možnosti hleděli vykořistiti.

2. N ě m c i, jichž byla jen nepatrná hrstka, a proto hledali posilu ve zdejších ž i d e c h mezi sebou výhradně německy hovořících.

3. Vedle Moravců-Slovanů a skutečných Němců-židů byla zde zvláštní strana „ú s t a v á k ů", strana to rakousko-německá, „verfassungstreu", která se co do titulu nechtěla a nemohla nazývati německou, poněvadž skutečných Němců bylo v Třebíči vždy jen velmi málo. Bylo však mnoho těch, kteří viděli v německé řeči znak inteligence, a ač doma pouze česky mluvili, česky se modlili a dítky posílali do české školy, přece na veřejnosti v hostincích a ve společnosti rádi švadronili německy, a to někdy dosti uboze. Ale česky promluviti na př. na bále, to by byla bývala ostuda pro pořadatele i hosty.

Však měl jeden ze sousedů na ten mrav památku až do nedávna, totiž až do své smrti. Bavil se kdys v letech padesátých na bále s jistou slečnou a — buď jen proto, aby něco řekl, anebo proto, že slečna nebyla snad v dobré míře — chtěl poznamenati, že slečna je melancholická, a prohodil: „Aber, Fräulein, sie sind heute alangulisch." Tato zkomolenina velice rozveselila nejen slečnu, nýbrž pobavila i všechny, jimž to vypravovala, — a to byl snad celý sál. Od té doby po šedesát let jinak se nemluvilo v Třebíči o onom občanovi, aby jej bylo lze rozeznati od mnohých jiných stejného jména, než jako o panu „Alangulišovi" neb „Alangulié".

Tehdy nebylo v Třebíči velkých sálů (Národní dům byl vystaven v roce 1871—72). Jen prostorná místnost v hostinci *„U lva"* na dolní straně „rynku" hostila třikrát či čtyřikrát do roka nějakou větší společnost; jinak však sloužila různým účelům, i za sýpku po velkých obilních trzích, které se konaly po žních. Zde byl také na začátku let šedesátých první masopustní ples právě založené Měšťan-

ské besedy, prvého to společenského střediska národní strany slovanské. Bohužel, měl tento ples nepředvídaně předčasný konec. Sál neměl parket a kdosi z pořadatelů slyšel, že nedávno při tanečním veselí, které uspořádala německá smetánka společnosti, posypali podlahu rozstrouhanou hmotou svíček t. zv. „milových" (stearinových), aby to aspoň trochu klouzalo. Ale tento druh svíček, jichž se užívalo dosud zřídka, totiž jen v zámožných domácnostech, byl velmi drahý. Snad by bylo dosaženo téhož účelu, kdyby se prkna sálu řádně namydlila? Z úsporných důvodů bylo k tomu použito mýdla co možná levného, které obsahovalo při tehdejší nedokonalé polodomácí výrobě hojné přebytky louhu a sody. Když se tanec rozvířil, rozprašovaly se tyto součástky, vzbuzovaly slzení, křečovité kýchání, kašel, až pak celé tělo začalo svěděti a páliti, takže k desáté hodině byl sál prázdný a věneček musil býti předčasně skončen...

Divadlo hrály kočující společnosti *na poště*, v prvním poschodí budovy ve dvoře, kde dnes má svou fotografickou dílnu pan Bahner. Dole byly koňské stáje a v prvním poschodí sýpka na obrok, která byla primitivně občas upravena ve stánek Thalie. Cesta vedla kolem ohromné hromady hnoje ze stájí. Společnosti zavítaly do Třebíče velmi zřídka, o repertoáru nemohu podati zpráv, ač zákaz přístupu dětí do divadla neprováděl se drakonicky. Pamatuji se jenom na jediné představení, na němž jsem byl přítomen a na které jsem dlouho a často vzpomínal. Byla to fraška se zpěvy „Mistr Bedrník a jeho chasa". — Studenti hrávali o prázdninách někdy na *„Střelnici"*. — Častěji jsem navštěvoval loutkové divadlo, jež se hrávalo u *Padrnosů* v domě „U bílého koníčka", dnes Grünbergrově na horní straně náměstí. Dlouho mě zaměstnávaly „Historie o doktoru Faustovi", „Herkules", „Založení svatováclavského posvícení knížetem Oldřichem" a dodnes mi nevymizely z paměti citáty z her, jako:

„Já jsem ten Herkules,
ten, co vyrval celý les,
roztrh' lva a zničil saň..."

Stará Třebíč měla nejen obrazně, nýbrž i ve skutečnosti svou zvláštní vůni. Zdejší *koželužny* — a bylo jich hodně na Jejkově, na dolní straně náměstí i na Stařečce — neznaly ještě vymoženosti nové chemie a vyčiňovaly poctivě svoje kůže tříslem, kůrou to různých stromů na malé částice rozdrcenou. Vylouhované pak a pro koželužny dále nepotřebné tříslo kupovaly třebíčské domácnosti jako palivo do kamen; palivo to bylo však mokré a musilo se sušiti. Jediným vhodným místem pro toto sušení zdála se Třebíčanům ulice, a proto byl

všude prostor mezi domem a jízdní drahou uprostřed ulice od jara do podzima postlán tříslem, které naplňovalo svým ostrým, ač ne nepříjemným zápachem celé ovzduší města. Policejních předpisů, jež by to zakazovaly, nebylo a hesla o pouliční čistotě, hygieně a o jiných „moderních hlupotách" nebyla ještě vynalezena.

Ach — blahé byly tehdy v Třebíči časy, měl-li pravdu Neruda, jenž v jednom ze svých feuilletonů napsal *„Smutný jest dům, v němž se nezabíjí prase"*. A nezabíjelo se ve větších domech jen prase jedno. Domácí pán krmil jich několik a i ten nejchudší nájemník měl aspoň jedno na krmníku. Obyčejně však i chudší domkáři krmili štětináče dva, „že prý lépe žerou", ale i z jiné příčiny. Z jara si totiž odebrali od bagounáře — obchodníka, jenž s celým stádem mladých vepříků putoval od místa k místu — dva kusy mladých podsvinčat na dluh až do podzima, kdy získán k vyrovnání dluhu potřebný peníz odprodejem jednoho vykrmeného kusu řezníkovi a jeho druh pak dokrmován za starostlivé péče celé rodiny až do prosince, kdy slavena zabíjačka, svátek tak veliký, že byl omluvou i ve škole za zanedbané vyučování. Dodatečná dispens byla udílena tím spíše, že již večer před tím poslána panu učiteli výslužka, skládající se z polévky a několika jitrnic a jelit, k nimž bohatší přidávali i kus pečínky.

Starousedlí sousedé pečovali o svoje vepříky s láskou až dojemnou. O krm nebylo nouze. I chalupník měl nějaký ten záhon pole pro radost, a kdo neměl — inu, brambory byly za babku, otruby každý měl vlastní, když si dal ve mlýně několik těch měřic obilí semlíti, aby měl vlastní mouku, a v pivovaře, kde vařili pivo ještě jen ze sladu a chmele, dostal, kdo chtěl, nějaký ten kotouč mláta skoro zadarmo. — A nejen o dobrý krm bylo postaráno; majitel dbal i o to, aby bylo zvíře chováno v čistotě. Rčení, že v sobotu se i každé prase vykoupe, nebylo jen frází obrazně řečenou, a byla to podívaná pro bohy, když v sobotu odpoledne vážení sousedé hlavně cechu soukenického a ševcovského vycházeli všedně oděni ze svých příbytků a, majíce prase uvázané za nožičku na provázku, vážným krokem za přispění různé omladiny z ulice ubírali se s chovanci svými pod Mollův splav nad jejkovským mostem, kde milému svěřenci dopřána byla hodina i déle občerstvující lázně. Prasátka si hověla ve vodě nebo v bahně a sousedé, posedajíce na kamenném břehu a vysílajíce z dýmek-dřevěnek, od Zalaby koupených, kotouče dýmu k nebesům, takřka hladili svými zraky to živé pochutnání boží, přichvalovali si vlastní chov, avšak ani neskrblili slovy uznání sousedům vpravo i vlevo. Byly to vpravdě sousedsky upřím-

né besedy, kde však se také hubovalo na zlé časy, na velké daně a jiné svízele, kterými Hospodin navštěvoval věrné svoje Třebíčany.

Jestliže jsem mezi sousedy zvláště poukázal na soukeníky a ševce, učinil jsem to s rozmyslem: na těchto dvou takřka spočívala *řemeslnická sláva Třebíčanů*. Soukeníků bylo méně, ale byli páni, měli peníze. Ševci měli zas rozhodnou převahu číselnou. Přičiněním pak obou přicházely do města cizí peníze, stržené o trzích a jarmarcích v blízkých i vzdálenějších městech, kde o dobré mistry jmenovaných cechů byla nouze. Zvlášť výbojní podle příslovečné své povahy byli ševci; ti dojížděli se svým zbožím až daleko do Rakous, až k Vídni a Linci. Vlastně ne oni; mistři s chasou pracovali doma po celý rok „do foroty", na sklonku léta a na podzim se pak veškeré dílo naložilo do ohromných beden a na „jarmaky" s ním jely ctihodné manželky pánů mistrů. Nejvýnosnější byly trhy v Rakousích, kde na venkově nebylo téměř nikde usedlých obuvníků. Později usazovali se však i tam noví mistři, tovaryši to z Moravy; sláva a výnosnost rakouských trhů klesaly ustavičně. Za to však vznikaly a rostly v Třebíči četné menší továrny na obuv a některé z nich se dodělaly ke konci 19. století výsledků znamenitých. Jeden z nejprozíravějších tehdejších mladých mistrů, předvídaje pokles jarmareční práce a veden mimořádným nadáním, šel studovati svůj obor do Paříže a vrátil se tak vyškolen, že se brzy nesla nejen Třebíčí a okolím, nýbrž celým krajem moravským pověst, „že Karel Zelníček dovede na každou nohu udělati botu, která pásne jako rukavička" a nikdy nikde netlačí. O zázračném obuvníkovi vyprávěla si i šlechta shromážděná o honech v třebíčském zámku a arcivévoda Ferdinand d'Este, zkusiv také umění Zelníčkovo, učinil ho svým komorním dodavatelem.

Život plynul ve staré Třebíči celkem jednotvárně, přece však každá doba přinášela s sebou zvláštní intimní kouzlo nebo jisté vzrušení, na němž mělo podíl veškeré skoro obyvatelstvo. A byly to hlavně zimní měsíce, kdy se za dlouhých večerů u vytopených kamen a při světle olejového kahanu nebo petrolejové lampy sdružili těsněji k sobě členové rodiny a na besedu přicházející sousedé a přátelé. Toto období se zahajovalo v rodinách řemeslnických, hlavně krejčovských a ševcovských, v neděli po svatém Václavu slavnostním rodinným obědem; byla k němu přizvána veškerá chasa i blízcí známí a besedovalo se potom pravidelně až do večeře neméně hojné. Byl to tak zvaný *„lichtprádl"* (z německého Lichtbraten), jehož vrcholným bodem byla husa, důkladně prokrmená. I pivo se objevilo na stole v dostatečné míře a ani cigára — ovšem, že jenom „krátká" — nechyběla. Od toho dne až do velikonoc pracovalo se při světle

a „lichtprádl" byl jakýmsi odškodněním předem za nepříjemnou práci večerní.

Posvícení, toto období vzrušujících muzik a mnohdy i krvavých pranic na vesnici, neslavilo se ve městě hlučně. Jen hojnější oběd, jemuž opět vévodila husa, byl jeho příznakem.

Zato začátek církevního roku, doba předvánoční, vánoce, Nový rok a slavnost Tří králů — vnášely do každého skoro domu rozruch neobyčejný, jehož heslem bylo *stavění betlemů*. Nebylo tehdy téměř domu bez betlemu a jeho zřizování, stavění a ozdobení bylo povinností i privilegiem hlavy rodiny, jíž více méně aktivně přisluhovali všichni ostatní. A dílo bylo hodno péče, která mu byla věnována. Leckde jinde po vlastech našich staví se též o vánocích jesle; ale betlemy třebíčské byly jedinečné po všech stránkách a jsou částečně až dodnes.

Všude jinde jsou jesle selanky: znázornění vánoční legendy nevelikým počtem figurek, umístěných uprostřed naivní dekorace betlemského chléva. Třebíčský betlem je však epos dějové hloubky a scénické šíře, nikoliv pouhý výjev ve chlévě, nýbrž rušný život celé rozsáhlé krajiny betlemské, která, neohlížejíc se na skutečný zeměpisný charakter orientální planiny, předvádí divákovi obraz domácí krajiny, výtvarně vystupňovaný do groteskní bizarnosti. Jenže fantasie třebíčského betlemáře navršila balvany, jež každodenně na Hrádku před sebou ve skutečnosti viděl, ještě strměji, prohloubila skalní trhliny v temné sluje, rozšířila výklenky tajemné jeskyně a zkřivila kmeny větrem zcuchaných borovic, jak rostou na kamenitých stráních nad vladislavskou silnicí, do strašidelné kostrbatosti; jenom ztepilý zjev orientálních palem vypůjčen byl z ilustrací žákovské biblické dějepravy. A jaký život vkouzlil betlemář do své fantastické krajiny! Jak opojným vířením postav oživil tu smělou dekoraci strmých skalních stezek a úpravných cest, horských palouků a lesních tišin i širou pláň v popředí! Jak mistrný vytvořil tu kontrast mezi hřejivě tklivou scénou v Betlemě, idylou klidných, tichých stád na výšinách a vzruchem a chvatem lidu spěchajícího k místu zázraku a nezapomínajícího na nic, co by dle dětinné jeho víry mohlo potěšiti Jezulátko!

Než musím ponechati péru povolanějšímu, které se snad najde mezi krajany, aby podle zásluhy zhodnocen byl umělecký význam třebíčských betlemů. Jest nejvyšší čas, aby bylo zachráněno, co se ze starších dob zachovalo, a aby sledován byl vývoj bohudík dosud neutuchající. Stručně chci upozorniti jen na jednu věc. Již před sto lety žili v Třebíči malíři bratři Hartmannové, kteří by snad byli

mřeli hladem, kdyby byli odkázáni pouze na správu kostelních obrazů; sotva jednou za několik let dostali zakázku na malbu nějakého votivního obrazu do kostela, také obrazy křížové cesty jen velice zřídka se opravovaly anebo docela obnovovaly. Bratři Hartmannové našli si však výnosnější zaměstnání. Malovali figurky do betlemů, a poněvadž bylo betlemů mnoho a majitelé jejich úporně závodili co do počtu figurek a jejich originality, každý z betlemářů chtěl míti figurek co nejvíce a nejpěknějších, a Hartmannové měli celý rok co dělat. Nebyli by však stačili všeobecné potřebě, kdyby sousedé nebyli si malovali figurky též sami. Jen význačnější figurky byly kupovány. Podřadné však druhy, hlavně ovečky, kravičky a podobné, byly prací domácí a ještě dnes se divíme starým betlemářům, jejichž řady bohužel řidnou rok od roku, jak dovedně a s jakým vkusem pořizovali tato svoje díla umělecká.

Po Hartmannech, jejichž figurky vzbuzují ještě dnes obdiv odborníků, vstoupil v jejich šlépěje dovedný malíř K l a u s. Z kruhu betlemářů-laiků vynikl nade všechny Antonín Č e l o u d, kostelník od sv. Martina (zesnulý nedávno v požehnaném věku více jak osmdesáti let), jenž vytvořil mimo svůj vlastní betlem i ohromný betlem ve farním městském kostele třebíčském a nad to tisíci a tisíci „figurek" zásoboval skoro všechny ostatní kolegy betlemáře; ovšem také jen kusy význačnějšími, protože si figurky podřadnější, stáda a veškerou rostlinnou dekoraci, každý vyráběl sám.

Jak vznikal takový betlem. Po celý rok shromažďoval betlemář staré košíky, ošatky, škatule a podobné lehké a rozměrné předměty v domácnosti nepotřebné jakož i papíry z cukrových homolí, a když v neděli po svaté Kateřině Čeloud, který zastával po velmi dlouhá léta úřad kostelníka při městské faře, vztyčil v kostele nad levou stranou oltáře zlatou hvězdu, odebral se náš betlemář do lesa, aby si přinesl dříve, již v létě vyhlédnuté plásty pěkného mechu. Ty pak doma na půdě rozestřel k sušení. Asi deset dní před Štědrým večerem započato se stavbou. Nad prkennou plochou, upevněnou asi ve výši jednoho metru nad podlahou podél celé dlouhé stěny světnice, vysunutou asi 80 cm dopředu, kupil jmenované předměty, upevňuje je různě položenými tyčkami a latěmi. A takto tvořil fantastickou kostru pro skály, jejichž materiálem byl zmačkaný papír. Původně používáno černých papírů, do kterých se balily klobouky cukru. Teprve později, když zavedením kostkového cukru stal se materiál ten vzácným, sáhnuto k balicímu papíru, jenž se dříve natřel šedivou barvou. Černý cukrový papír byl pak postříkáván barvami v různých odstínech barvy šedé a hnědé a barvou bílou, balicí papír, šedě na-

třený, byl stříkán černě, zeleně, žlutě a bíle, na to přišel ještě za mokra poprašek kovových pilin nebo drobné slídy. Na slídu se chodívalo v létě do skal ke „kostelíčku". Pruhy lepenky tvořily cesty a plošiny různě nakloněné. Na tyto cesty a po různu na skály pokládal se mech, nyní již suchý, a do půdy takto upravené zapichovaly se figurky. Počet figurek a stád šel do mnoha set kusů, ba bývalo jich přes tisíc. Ovečky i ostatní figury byly různých velikostí, aby bylo dosaženo účinků perspektivních: v dálce malé, čím dále kupředu, tím větší. — Konečně byl připevněn na drát anděl s nápisem „Gloria in excelsis Deo" tak, aby se vznášel nad chlévem. Nikde také neschází zela po straně jeskyně se skupinou pastýřů u ohně táborících, jimž přináší anděl poselství.

O Štědrém večeru po večeři rozsvícena světla před betlemem, zpívaly se koledy a celá rodina se modlila růženec „radostný".

Na Boží hod vánoční počalo pak putování mládeže i dospělých od jedné domácnosti do druhé „dívat se na betlemy". Ó, což tu bylo hovorů, co obdivu a chvály! Každá figurka kriticky prohlížena, posuzováno i celkové sestavení; staří betlemáři si vypravovali, co ten či onen má figurek, kolik ovcí, kolik krav, a při tom hledáno, co je kde nového, smlouváno, aby ta či ona figurka byla zapůjčena „k omalování", a když některý „neužilý" odpíral půjčení, tu studována figurka do nejmenších podrobností, aby mohla býti doma zpaměti kopírována. Reprodukovati hovory zde vedené bylo by jistě kapitolou zajímavou, ale — nekonečnou...

Na Tři krále odstraněni pastýři dary přinášející a nahrazeni třemi králi s četným jejich komonstvem, s koňmi a celou nádherou exotického zvířectva, ohromných slonů s pestrými čabrakami, velbloudů jednohrbých i dvouhrbých, ba leckde i žirafy vypínaly až nad palmy štíhlé své krky. I anděl nad chlévem ustoupil zlaté hvězdě.

Před svátkem Tří králů světila se voda a křída, kterou se pak více méně umělým písmem psaly na všechny dveře v domě iniciálky jmen královských „K. M. B." a letopočet nového roku.

Masopust, doba veselí, neprobíhal v Třebíči hlučně. Bálů ani ostatních zábav toho druhu nebylo mnoho; nebylo ještě těch spolků jako dnes, z nichž každý musí míti aspoň jednu svou taneční zábavu. Nebylo Sokola, nevědělo se o šibřinkách. Z mezí všednosti vybočovalo pouze masopustní úterý, den maškar. Ale i tu zůstávalo město jen trpným účastníkem: maškary byly privilegiem Nových Dvorů. Odtamtud přicházely do města v průvodu rozličné ty pitvorné postavy, karikatury současných osob, policajta, žida a podobně. Exotickou příchuť měl nezbytný medvěd, jemuž hrachovina na-

hrazovala kosmatou srst, a hrůzu budil u mládeže čert řinčící řetězy, vyplazující dlouhý jazyk z červeného sukna. Později byl maškarám vstup do města zakázán, ale na Nových Dvorech řádily maškary až do konce minulého století a snad ještě dále.

Po Popeleční středě nastal klid. *Půst* nebyl tehdy jenom planým slovem; nebylo domácnosti, kde by smělo ve středu a v pátek přijíti maso na stůl; byly však i rodiny, kde se maso nejedlo celý půst, a pravidlem si ukládali újmu všichni starousedlí kuřáci a šňupáci, dávajíce po celou tu dobu výhost dýmce neb tabatěrce. Až do Vzkříšení si odříkat — bylo heslem. A byli mezi postícími se lidé náruživě holdující své vášni. Jak netrpělivě očekávali velikonoce, kdy Vzkříšení mělo jim přinésti vysvobození! Však — když šli do kostela na Vzkříšení, nezapomněli se zastaviti v trafice. Vycházejíce hladili šňupáci lichotně naplněnou tabatěrku a kuřáci si netrpělivě cpali dýmku, schovávajíce ji pak lítostivě do náprsní kapsy zimníku, ovšem v blahé předtuše blížících se požitků. A byla to podívaná pro bohy na ty šňupáky v kostele, když kněží šli k Božímu hrobu: stáli, oči upřené ke kapli, kde se konaly obřady, celé tělo v pozoru, v ruce tabatěrku, a tak očekávali, kdy se odtud ozve slavné „Resurrexit". V tom hluboké oddechnutí — „Vstalť jest!", poklep na tabatěrku a již nos tak dlouho požitku postrádající, zase s rozkoší ssál první šňupeček. A dobrý mrav přikazuje uctít šňupečkem též souseda. „Vstalť jest" bylo jemu vybídnutím, aby si posloužil, a „Vstalť jest" znělo zpět jako poděkování. „Vstalť jest" znělo šeptem celým kostelem a mezi to mísil se šum způsobený dechem, jímž současně vnímaly desítky nosů hnědý, vonný šňupavý tabáček. —

Kuřáci musili déle čekat. Opouštěli chrám až po skončeném Te Deum. Tu již každý třímal v ruce dýmku, křesla ocílka o kamének, hubka chytila jiskrou a vonný dým tabákový vznášel se kolem v hustém mraku jako z velké oběti zápalné. Nekřesali však všichni, měšťané užívali již nové vymoženosti, fosforových zápalek se sírou, které však nevedly rychleji k cíli, poněvadž bylo nutno čekati, až síra shoří a dusivý její zápach odvane; konečně však dobrá věc se podařila a asketové se odměnili dávkou nad obyčej několikanásobnou.

Koleda se odbývala jako všude jinde, a proto ji pomíjím mlčením.

Okázale se slavilo *Boží tělo*, a to jednotně na náměstí pro celou Třebíč. Oltáře byly původně vystavěny do širokých průjezdů domů, jejichž přední část, celá vyložená chvojí, přeměněna byla v útulné zelené kaple. Vše hýřilo výzdobou květinovou, na niž nejkrásnějšími exempláři přispívali půjčkou všichni známí a sousedé těch čtyř

měšťanů, kteří tradicí byli povoláni k stavění oltářů. Váženější účastníci procesí podělováni byli květinovými věnečky, na jichž výrobě pracovali všichni členové rodiny. Jiné věnečky, které byly po dobu obřadů navlečeny na svíčkách na oltáři a které nebyly rozdávány, posílány byly až po slavnosti jako posvěcený dárek příbuzným a bližším známým; byly zavěšovány na křížek nebo na kropenku a zůstávaly tam, v úctě chovány, po celý rok.

Na konci let sedmdesátých vymohli si Jejkovští, přifařeni do kapucínského kláštera, svoje zvláštní Boží tělo. Slavilo se v neděli po čtvrtečním průvodu v městě. Uvědomělí občané jejkovští byli na svoje oltáře obzvláště hrdi, vyzdobiliť je obrazy „slovanských" svatých, Cyrila a Metoděje, svatého Václava a tuším i svatého Prokopa, kdežto ve vnitřním městě měli svaté internacionální — sv. Josefa, Pannu Marii a pod. V den prvního Božího těla libovali si na Jejkově vlastenci pan František Müller a pan Vincenc Nevosad, že přinutili německé honorace úřední pokloniti se na Jejkově našim, slovanským světcům. — Zajímavý byl pochod chrámových dobrovolných hudebníků při procesí na Jejkově, starobylá to skladba církevní — která — doufám — zůstala zachována aspoň v hudebním archivu klášterního kůru.

Ještě jinou chloubou vynášeli se Jejkovští. Tou byla jejich pout *„Porcinkule"*, kterou slavila s nimi dne 2. srpna celá Třebíč. Jen pražské pouti, jako na př. Fidlovačka, mohly se měřiti s touto velkou národní veselicí, kde vykládali svoje zboží přečetní prodavači z města i z dáli a kde se scházívali kejklíři, potulní zpěváci a jiní kumštýři a také žebráci z celé Moravy.

Mluvíce o poutích, nesmíme mlčeti o jiné originální pouti Třebíčanů, která se konala v neděli po 25. dubnu u starobylého kostela sv. Marka za Střítěží. Výlet k „Marečkovi" byl oblíben zvláště u mládeže, neboť jenom tam čepovali třebíčští pernikáři „medeček". Nebyla to za mých dob již pravá staročeská medovina, nýbrž kořeněný nápoj z vařeného syrobu; my jsme se však mohli pro tu lahůdku utlouci, a když jsem potom četl o nápoji starořeckých bohů, nektaru, představoval jsem si pod tím vždy jen medeček od Marečka u Střítěže.

Návštěva nedělní mše byla tehdy zvykem všeobecným, ba příkazem mravním. Nejoblíbenější mší byla „devátá" v zámku. „Město" dostalo sice zřízením gymnasia také svoji „devátou", ale zámecká ještě dlouho uchovávala si v létě svoje prvenství z té příčiny, že zámecký park (říkalo se mu „zahrada") byl tehdy obecenstvu volně přístupný; procházka jeho stinnými cestami byla nezbytným do-

plňkem a vyvrcholením dopolední nedělní pobožnosti, jistě poetičtějším než napotomní „korso" na horní straně Karlova náměstí, kterému k nynějšímu lesku dopomohlo uzavření „zámecké zahrady" ke konci let sedmdesátých.

Pietně zachovávali Třebíčané *památku mrtvých* a dodnes věnují neobyčejně velkou péči výzdobě hrobů svých drahých. Jestiť třebíčský hřbitov dodnes v létě překrásnou kvetoucí zahradou; bohužel vymizely z něho nadobro krásné železné kované kříže, jichž tu byl velký počet. A v předvečer památky Dušiček (1. listopadu) stkvěl se celý hřbitov záplavou pestrobarevných skleněných lampiček — „dušiček". Nikde jinde neviděl jsem podobného jednolitého a velmi efektního osvětlení. Všude jinde bývaly jen prosté svíčičky na hrobech, chráněné nejvýše zvonci z barevného průsvitného papíru, jen tu a tam nějaká barevná svítilna; zde skleněné kalíšky jasných barev, tu do trávy zasazené, onde do výše obtáčející kříže anebo tvořící guirlandy kolem nich. Pohled úchvatný! —

Tak měla Třebíč až do začátku let sedmdesátých idylický život městečka od světa sice odloučeného, žijícího však hřejivou svéráznou intimností, až do té doby, kdy byla zahájena *jízda na železné dráze severozápadní*. Ovšem — tuze spokojeni Třebíčané se svou drahou nebyli. Dle plánu svých budovatelů měla býti severozápadní dráha v první řadě nejkratší spojkou Vídně s Berlínem. Této snaze byl obětován prospěch mnohých moravských a českých míst, jejichž nádraží stavěna namnoze daleko od měst: tak v Kutné Hoře, Golčově Jeníkově, Jihlavě, Jaroměřicích a jinde. Nejhůře byla postižena Třebíč, které postaveno nádraží nad Starč (nyní Stařeč) městys vzdálený 4 km od města, v úhrnné vzdálenosti přes 6 km.

I to však již bylo spojení se světem. Nový politický život, který proudil od doby Lva Thuna, Hohenwarta a Potockého starým Rakouskem a hlavně zeměmi českými, zasáhl úrodnou vlnou i Třebíč, která se od těch dob měnila k nepoznání. Skoro současně dostala Třebíč vědecké svoje středisko v nově zřízeném *gymnasiu*, které po různých experimentech zůstalo tím, čím bylo původně myšleno, ústavem *českým*. *Národním domem* zřízeno společenské středisko české, povstala *Občanská záložna* jako neodvislý český peněžní ústav a v dobách německé vlády na radnici účinná protiváha proti Městské spořitelně. Posléze roku 1889 učiněn konec vládě několika Němců v obecním zastupitelstvu a blahobyt města pojištěn zřízením česko-moravské transversálky s nádražím v samotném městě.

Nová éra nastala Třebíči, která rostla co do prostoru a významu, spějíc za svým cílem — státi se metropolí západní Moravy.

Tuto novou Třebíč poznali jste i Vy, milí čtenáři, a nebylo by možno pověděti Vám nic nového.

Jako poslední zbytky staré Třebíče vymírají pak *staří třebíčští* sousedé. S nimi odešel na věky mnohý originál, jenž by byl hoden pera biografa-literáta, a škoda přeškoda, že brzo zanikne i památka těchto milých lidí. Nebyli to vždy velikáni duchem anebo bohatýři měšce, mnohý však byl vlastencem ideálních vznětů, protože žili v dobách, kdy bylo hrdinstvím hlásiti se k svému slovanství. Nikdo z mladých by neřekl, že v životě české Třebíče hrál svoji úlohu bodrý prostý občan Matěj Kříž, potomní sluha besední, a cvočkař Ignác Vondřich. Nikdo dnes již neví, že Vondřich byl zakladatelem první české veřejné knihovny třebíčské a půjčovny knih. Již v letech padesátých měla Třebíč německou půjčovnu knih, kterou vedl tehdejší knihkupec, Němec Gronemayer. Když si pak později někdo chtěl vypůjčiti knihu českou, musil jíti k — Vondřichovi. Ten měl ve Stařečské bráně — tuším vedle rodného domu našeho přítele Aloise Reimosera — cvočkářský krámek, vzadu dílnu, v dílně té starý kufr a v tom kufru svoje literární poklady: Velký loupežník Rinaldo Rinaldini, Čtení o Rózovi Šandorovi, Hrabě Monte Kristo, pokračování jeho Pán světa a j. Tyto romány vycházely tuším nákladem Hynkovým v Praze v nekonečné řadě pokračování a Vondřich pečlivě vázal každý sešit zvlášť do tuhého cukrového papíru a půjčoval. Půjčovné bylo sice jenom jeden krejcar, ale pouze za sešit, a mnohý román měl až 50 či 60 sešitů. Co to bylo krejcarů! Ale čísti se chtělo a Vondřich byl jedinou branou k české četbě. —

A jak vděčno bylo by psáti životopis starého doktora Dreuschucha, nejzajímavějšího člověka, jejž měla Třebíč za posledních sto let! Lékař-lidumil, jenž vždy zapomínal žádati za léčení honorář a jenž upomínán, že již dlouho neposlal účet, jen prohodil „Tak dejte, co chcete“. Je na bíle dni, že dobroty jeho bylo velice zneužíváno a že, ačkoliv by jeho klientela vzbuzovala i závist mnohého rozhlášeného lékaře nynější doby, trpěl Dreuschuch i jako honorovaný městský lékař chronickým nedostatkem peněz. Nedostatkem krmiva strádal i legendární jeho kůň „Faibl“, v celém okrese dobře známý. Dreuschuch na něm jezdil po okolí k četným svým pacientům. Občasný nedostatek nebyl však na újmu „doktorova“ humoru, který ho nikdy neopouštěl a pro který byl oblíben nejen u lidu obecného, nýbrž i u vrchnosti v zámku; proto býval také zván na zámecké hostiny o honech a jiných význačných příležitostech. Nejen že jeho zásoba anekdot byla nevyčerpatelná, každým oka-

mžikem překvapil však vlastním veselým nápadem, vymyslil a provedl originální šprým, že se o něm dlouho vypravovalo. A nalezl-li dobrého partnera, tu teprve se mu dařilo. Z četných jeho kousků chci vyprávěti jediný, kterým také zakončím toto povídání:

Bylo to jednou v pondělí. Na sklonku trhu sešel se Dreuschuch na víně u Lorenců s podařeným filutou, čechtínským sládkem Josefem Dvořákem, a smluvil s ním, že s ním pojede do Čechtína, kde měl nějakého těžkého pacienta. Když přijeli do vsi a vjížděli do dvora, kde stál i pivovar, střetli se s hraběcím správcem Hanischem, tehdy ještě svobodným, který zdaleka je vítal s obvyklou frází, co je v Třebíči nového. Dreuschuch hned se divil, že správce ještě nic neví o nejnovější třebíčské události, zvláště když té sensace je plný již celý kraj, a Dvořák, ačkoliv dosud nevěděl, o co vlastně jde, rovněž hlasitě projevoval svůj podiv, že pan správce není ještě informován... Hanisch byl zvědavostí již jako na trní, Dreuschuch se však stále jen divil a jemu přizvukoval Dvořák, sám jsa zvědav, kam doktor vlastně míří. Konečně vyhrklo z Dreuschucha: „Opravdu jste nic neslyšel? Vždyť se sesula farní věž — a to zrovna dopoledne — o půl deváté." A Dvořák rázem pochopiv, o co jde, jal se ihned líčiti, na kterou stranu věž padla. Jak malá báň prorazila Dreuschuchům střechu a strop i v patře i v přízemí a pronikla klenutím až do sklepa. Potom Dreuschuch věděl ihned, kdo všechno byl zasypán; Dvořák podotkl, že byl železným křížem, spadlým s věže, zabit holič Henčl, který právě šel z fary, kde holil pana děkana. Rozsah katastrofy znenáhla rostl, správce se nepřestával divit a ihned kázal čeledínovi, aby zapřáhl do bryčky, že se musí na to boží dopuštění podívat. Dreuschuch jen ještě prosil, aby počkal, až si odbude visitu u pacienta, a tak se svezl Dreuschuch s Hanischem pěkně do Třebíče. Když sjížděli k Račerovicím, potkali selku z Čechtína. Hanisch hned zastavil a ptá se, jak je to s tou farní věží. Když se udivená selka ptala, co to má býti, Hanisch jí připomněl, že přece spadla. Tu se sousedka uhodila do čela: „Na mó duši — celý dopoledne sem byla v Třebíči, ale na věž sem se nepodívala, esli stojí." A tak naše dvojice jela dále bažantnicí, až když přijela k rybníku u Kocandy, kde je nejvyšší bod cesty, zjevila se v kotlině Třebíč a v plné kráse nad ní velebně se vypínala neporušená farní věž...

Letmo jsem načrtl několik svých osobních vzpomínek z mládí, vztahujících se k milé mé Třebíči, pokud jsem předpokládal, že by

mohly zajímati i širší kruhy těch, již láskou přilnuli k tomuto městu. Vím, že jsem nevyčerpal ani přibližně to, co se vztahuje k době od r. 1865 do 1880. Každé další období rodí nové děje, staví nové osoby v popředí obecného zájmu, přináší hojnost historií a anekdot, jež by zasloužily býti zaznamenány pro radost, potěšení a snad i poučení těch, již po nás přicházejí.

Klub Třebíčanů v Praze hodlá pokračovati v příštích svých ročenkách v uveřejňování těchto momentek ze staré Třebíče (i dnešní Třebíč bude zakrátko našim epigonům „starou") a prosí všechny Třebíčany, kteří chovají v mysli pozoruhodné drobné vzpomínky na Třebíč, na Třebíčany a jejich život, o zasílání příslušných poznámek.

Dr. Čeněk Sameš:

Národní garda v Třebíči.

Sledovati vývoj politických, hospodářských, sociálních i národnostních poměrů r. 1848 je studium zajímavé. Není však o nic méně zajímavo všímati si revolučních událostí *v jednotlivých* venkovských městech. Je třeba detailního studia, aby bylo možno pronésti definitivní soud o vývoji v celé zemi. Bohužel, není ještě mnoho těchto místních studií, jichž význam bývá neprávem přezírán. Tato stať chce aspoň několika poznámkami o národní gardě třebíčské zmenšiti mezeru v poznání minulosti našeho města. Nečiní si nároku na úplnost, poněvadž lze doufati, že důkladné probadání celé staré městské registratury doplní poznatky získané studiem akt národní gardy, uložených pod č. 552 a 549 A IV v městském archivu a pod č. fasc. 1/21 v archivu presidia zem. úřadu v Brně. Škoda, že se z městského archivu ztratily spisy osvětlující politickou činnost funkcionářů gardy, ač tyto spisy tam ještě r. 1902 byly. Z fasc. 1/21 v archivu presidiálním byla také největší část akt z r. 1848 a 1849 ztracena.

Rok 1848 zastihl Třebíč v postavení hospodářsky velmi zlém. Zájem obce a jednotlivců byl soustředěn na zažehnání tíživých následků ohromného požáru z r. 1847, který zničil majetku asi za čtvrt milionu zlatých a zahubil dvanáct lidských životů. Pojištěním a dobrovolnými příspěvky cizích cechů a měst (na př. také Bratislavy) byla uhrazena snad pětina škody — přesné číslo dnes již určiti nemožno. Ale již před tím pociťovalo město postupný hospodářský úpadek. Přes to, že se v některých projevech a podáních revoluční doby vysvětluje rozšíření zpráv o událostech ve Vídni a v Praze snadným a častým stykem těchto měst s Třebíčí, přece komunikační význam města byl již podlomen tím, že hlavní silnice a poštovní spojení mezi Prahou a Vídní, mezi Brnem a Prahou byly již

v 17. století vedeny mimo Třebíč. Současně s tím upadá také hlavní řemeslo města, soukenictví, a jen vojenské dodávky pomáhají zadržeti jeho úpadek kvantitativně, nikoli však kvalitativně. Není divu, že se i sociální poměry zhoršovaly a že situace budila odpor a nenávist k třídě bohatší a lépe situované, k níž nutno počítati v této době také obyvatele Židovského města. I když lze říci, že v Třebíči nastal přechod od absolutismu ke konstituci, od poddanství ke svobodě celkem klidně, přece byly poměry často velmi napjaté a nutily přímo veřejné činitele k bezpečnostním opatřením, k nimž nutno počítati také zřízení národní gardy po vzoru jiných měst.

Jaké byly počátky národní gardy, kdo dal podnět k jejímu zřízení, těžko říci. Jisto jest, že zprávy o zdařilé revoluci březnové a ustavení gardy vídeňské vzbudily touhu zříditi něco podobného v malých poměrech našich.[1])

Do Třebíče přicházely nejen noviny vídeňské a brněnské ze 14. a 15. března, které obšírně vypisovaly vídeňské události, ale i letáky, jež prý mezi lidem způsobily takový rozruch, že magistrát měl obavy z nepokojů občanstva a z útoků na cizí majetek. Když se však nepokoj poněkud uklidnil, pokládal magistrát za zbytečné sáhnouti k mimořádným opatřením.[2]) Občanstvo však nepustilo již myšlenku zřízení gardy z mysli. Vzrostlé vědomí občanské způsobilo, že byla vyslána k rozpačitému magistrátu deputace, aby pokud možno nejdříve byla zřízena v Třebíči národní garda.

Purkmistr a úřadující radové neradi brali na sebe odpovědnost z radikálního kroku, a proto se napřed snažili oddáliti rozhodnutí. Obávali prý se, že se výnos z 15. března netýká měst municipálních. Deputace mladších měšťanů snažila se rozhodnutí magistrátu urychliti intervencí u krajského úřadu v Jihlavě, po návratu odtud předstoupila před magistrát znovu. Tentokrát prohlásila, že zřídí gardu podle vzoru vídeňského, bez součinnosti magistrátu, když se magistrát necítí kompetentním vydati potřebné provolání.

Tím se dostal magistrát do velikých rozpaků. Na jedné straně nechtěl podniknouti o své újmě věc, o které nevěděl, jak bude přijata vyššími úřady, na druhé straně se obával úplné ztráty autority

---

[1]) Ve Vídni se účastnili revolučního hnutí Dr. Moritz Habrofsky, pocházející z Třebíče - Žid. obce, a hostinský Jos. Kutschera, rodák z Vídně u Velkého Meziříčí, který také byl jako třebíčský kandidát zvolen deputovaným do říš. sněmu za Třebíč a Velké Meziříčí. O prvním se zmiňuje Kořátek: Die Juden in Trebitsch. Brno 1930. Nedokonalý přehled dějin třeb. židů. (O Kučerovi akta týkající se stížnosti třeb. měšťanů proti jeho volbě v arch. zem. presidia.)

[2]) Relace magistrátu krajskému hejtmanovi v Jihlavě z 22. III. 1848, M. arch. f. 549 A IV č. 66 a leták W. M. Hehnera č. 1164 A IV.

v tak pohnuté době. Radové se proto obrátili na zemské gubernium se žádostí o sdělení, zda jsou gardy už organisací zákonitou. Na občanstvu pak žádali strpení ještě tři nebo čtyři dny.[1]) Odpověď gubernia přišla obratem a hned nazítří byla vyvěšena výzva, aby měšťanstvo vstupovalo do „stráže bezpečnosti", jež neměla míti úkolem nic jiného než zachování klidu a pořádku. Měla státi na stráži „gegen allfällige Angriffe der niedersten und böswilligen Volksklasse". Politikou zabývati se neměla. Vyhláška byla jen německá, tak jako vedoucí společnost v Třebíči. Magistrát vyšel vlastně ze sporu poražen, ale na venek svou autoritu včasným ústupem obhájil. Krajský hejtman v. Gersch, který nerad viděl vítězství nových proudů, byl nucen brzo odejíti do pense a tím konservativní kruhy v jihlavském kraji ztratily svou oporu.[2]) Není divu, že se nižší úřady nestavěly příznivě k myšlence zřízení gardy, když samo gubernium to nerado vidělo. V své odpovědi magistrátu zdůraznilo, že Vídeň nelze bráti za vzor při zřizování ozbrojeného sboru, poněvadž tam si jej vynutily docela jiné okolnosti. V Třebíči jest sice možno zříditi měšťanský ozbrojený sbor, ale jenom na dobu potřeby. Jakmile sboru toho k opoře veřejných orgánů již nebude třeba, má býti rozpuštěn. Odpověď všude mluví jen o ozbrojeném sboru, nikoliv o národní gardě. Stejně pečlivě vyhýbala se názvu „národní garda" také vyhláška magistrátu.[3])

Občané se do gardy dávali zapisovati v odpoledních hodinách na radnici, kde úřadoval zvolený velitel sboru Ignác Glas, tehdy držitel hlavního tabákového skladu v Lihařově domě na náměstí. Býval kdysi důstojníkem císařského vojska, snad nadporučíkem. Podle jeho agilnosti ve prospěch gardy dalo by se snad souditi, že on to byl, který vedl deputaci mladých měšťanů do Jihlavy i k magistrátu. Nebyl Čech, byl Němec, který dovedl strhnouti většinu pozdějších funkcionářů gardy národnostně i politicky indiferentních k souhlasu s programem velkoněmeckým. Sám o sobě napsal, že jest „ein glühender österreichischer Patriot." O jeho smýšlení svědčí, že po potlačení vídeňských bouří poslal jménem třebíčské gardy Windischgrätzovi děkovný přípis a sbírku 161 zl., jež měly býti rozděleny mezi vyznamenavší se nemajetné mužstvo krajanského 3. praporu 8. p. pl.[4]). Jeho populární osobnost, známou v Třebíči i v okolí pod jménem „felegr Klos",[5]) i jeho politickou činnost bude snad možno

[1]) Dotaz k zem. guberniu z 19.3. 1848. M. arch. f 552 č. 18.
[2]) Tamtéž č. 17.
[3]) Tamtéž č. 19 a 20, č. 367 A II.
[4]) M. arch. 552/189.
[5]) Frant. Veselský v „Jihozápadní Moravě" z r. 1912, č. 12.

později lépe osvětliti, třebaže se z jeho korespondence s poslancem frankfurtského parlamentu Tomaschkem zachovaly jen trosky.

První organisace a výstroj národní gardy byla jistě primitivní. Oblek nosili civilní, jen na rukávech měli hedvábné stužky.[1]) Jaké barvy byly, nikde jsem nenašel. Základem organisace bylo rozdělení na sekce, podle městských čtvrtí. Oficiální název nově zřízeného sboru byl „stráž bezpečnosti" („Sicherheitswache").

Současně s gardou třebíčskou začala se tvořiti jakási podobná stráž také v židovském městě a židé toužili po spojení se stráží třebíčskou. Ale tehdy počala se i v gardě jeviti vzrůstající nenávist proti židům, která se již dříve mezi obyvatelstvem, zvláště řemeslným, rozmohla. Někteří členové stráže pronášeli pohrůžky, že nyní aspoň bude možno učiniti útok na majetek židů v židovské obci. Na žádost představených židovské obce zakročil vrchnostenský úřad u magistrátu, aby prý se špatně chápaný význam svobody nezvrhl v touhu po lupu, vraždě a anarchii. Aby se zmenšil strach židů před možným vpádem do židovského města, vybídl vrchnostenský úřad magistrát, aby vymohl na velitelství gardy přijetí židů do třebíčské gardy. Jinak, že by bylo nutno, aby nejen pro židovskou obec, ale i pro ostatní obce panství třebíčského, zvláště Podklášteří a Nové Dvory, byly zřízeny strážní oddíly, jež by dovedly odraziti event. útok. Magistrát odmítl dosti příkře stížnosti židů, že jsou bezpředmětné. Přece však po některém váhání vybídl velitelství stráže, aby židé byli přijímáni třeba do zvláštního oddílu,[2]) aby tím byla ulehčena služba. Glas oznámil magistrátu rozhodnutí tak zv. Verwaltungsrathu, který se zatím na základě organisačního řádu, vydaného začátkem dubna pro zemi Moravskoslezskou[3]) vytvořil, teprve 22. dubna. Prohlašuje, že přípravy k přepadnutí židovské obce jsou pošetilou pomluvou, a že není třeba se židům ničeho obávati. Jinak prý však garda jest proti vstupu židů do křesťanských setnin, neboť prý jest třeba napřed odstraniti některé názory židům protivné a židé musí dosáhnouti takové duševní a tělesné vyspělosti jako křesťané, aby jim mohli býti postaveni na roveň („dass die Juden zur Dienstleistung in der Nationalgarde die nöthige körperliche und moralische Eignung noch nicht besitzen"). Nechť však postaví židé, když jsou tak silni, že mohou vytvořiti dvě setniny, zvláštní sbor pod velením Glasovým, byli by pak povoláváni, jak by bylo třeba, jako celek k společným cvičením s křesťanskou stráží, aby dosáhli větší tělesné

[1]) M. arch 552/22. Stužky byly koupeny za obecní peníze.
[2]) M. arch. F. 552/22. Dopis vrch. úřadu magistrátu z 5/4 48.
[3]) Tamtéž č. 23 z 13. IV. 48.

síly. Museli by však býti naprosto poslušni rozkazů Glasových a společně s ním působiti k bezpečnosti křesťanského i židovského města. I v jiných městech prý zařazení židů do křesťanských setnin působí neustálé třenice a neosvědčilo se. Celá odpověď jest psána skoro hrubým tónem, že přímo předpovídala výtržnosti, které se skutečně dostavily a při nichž garda nezastala se pořádku a klidu, o němž její funkcionáři mluvili při každé příležitosti.[1])

Po vyhlášce zem. gubernia o organisaci národních gard přeměnila se třebíčská „stráž bezpečnosti" v národní gardu, jež podle prozatímního statutu měla býti oporou konstitučních zřízení, měla chrániti „konstitučního" zeměpána, klid a pořádek, zemi i její zákony před nepřítelem zvenčí. K činné službě byli zavázáni všichni schopní občané ve věku devatenácti až padesáti let. Vyloučeni však byli jako živel nespolehlivý tovaryši, čeledíni a lidé pracující za týdenní mzdu, stejně jako ti, kdož byli již potrestáni za hanebné provinění. Do gardy nemusili vstupovati vzhledem k svému úřadu kněží, finanční stráž, vojsko, konečně také ti, kdož měli nějakou vadu.

Národní gardy měly býti zřízeny jen v obcích, které měly více než 1000 obyvatel, a podle obcí uspořádány. Třebíčská garda utvořila prapor (Batalion), jenž se dělil na sekce (Sektion) čili kompagnie. Každá čtvrť městská stavěla jednu sekci: I. Vnitřní město, II. Stařečka, III. Jejkov, IV. Domky-Horka, V. Nové město, VI. Podklášteří. (Nové Dvory byly zařazeny ještě tehdy mezi vsi poddané panství.)

V čele gardy stála „spravovní rada" (Verwaltungsrath), jež se měla podle statutu starati o zřízení gardy, o její vyzbrojení, seznamy členů a o uniformy. Skládala se z velitele gardy jakožto předsedy, jeho pobočníka jako orgánu administrativního a několika gardistů různých hodností jako přísedících. Ve všech věcech, jež přesahovaly pravomoc správní rady, bylo se obrátiti k zem. náčelníkovi gard v zemi Moravskoslezské, jímž byl c. k. podmaršálek šl. Malter. Volba devíti členů správní rady byla provedena 14. května 1848.[2])

Současně s ustanovením správní rady měl býti zvolen také disciplinární a čestný soud, ale poněvadž ani magistrát, ani velitel gardy nevěděli, jaké má býti jeho složení i úkol, byla volba odložena a teprve 17. června jmenovala správní rada za soudce tři místní

[1]) Tamtéž č. 28.

[2]) M. arch. f. 552, č. 23 a č. 118. Členy byli velitel gardy Ignác Glas, Antonín Přibík, nadporučík gardy, Martin Hassek, setník, Jan Křivánek, podporučík I. třídy, Alois Menčík, podporučík II. třídy, Jan Hoffmann, vrch. četař (Oberführer), Matěj Wiesner, podčetař (Unterführer), Josef Veselý, gardista, Friedrich Fux, auditor a vedoucí písemností (M. arch. 552/43).

advokáty. Rozhodnutí narazilo však na rázný odpor většiny členů gardy a tak zkoumán 18. června § 44 statutu znovu podrobně.[1]) Ke skutečné volbě čestného soudu došlo až 22. července, kdy voleni tři soudci (advokát Kafka, syndik Fux a dr. Hantsch) a 24 přísedících. Soud zahájil činnost až 26. září prohlášením, jaké tresty mohou provinivšího se gardistu stihnouti. Trestem byla peněžitá pokuta až 10 zlatých nebo tři dni vězení. Pokuty byly určeny pro místní chudinský fond. Vězení pro gardisty bylo na strážnici a garda si platila vlastního profosa.[2])

Volbou a potvrzením magistrátu byla obsazena místa důstojníků i šarží. Důstojníci se dělili na důstojníky štábu a důstojníky u setnin.[3])

Finančně byla národní garda zajištěna ustanovením, že náklady, jež členové ze své kapsy zaplatiti nemohou, má zaplatiti obec pod titulem peněz potřebných na veřejné záležitosti. Vedle toho dostávalo se gardě dobrovolných příspěvků a darů nejen z města, ale i z okolí, neboť garda slibovala zaručiti bezpečnost majetku i mimo obvod městský. Tak rozeslalo velitelství 24. června 1848 prosebné listy o příspěvek na opatření uniformy, neboť gardisté po dlouhotrvající stagnaci v řemeslech nemohou prý si uniformy sami kupovati.[4]) V městském archivu zachován jest náhodou seznam příspěvků věnovaných dobrodinci na ošacení chudých gardistů.[5]) Zajímavo jest, že ze šestnácti dárců, nepočítáme-li zvláštní dar Karla ryt. Baratty v Budišově, bylo osm (neli více) židů, proti nimž garda tolik vystupovala. Jejich příspěvek činil 84 zlatých, tedy skoro polovinu

[1]) M. arch. 552, č. 119.
[2]) Tamtéž č. 171 a 97.
[3]) U štábu byl major a velitel praporu národní gardy Ignác Glas, kaplan Alois Schrotz, auditor nadporučík Friedrich Fux, praporní lékař nadporučík Jan Haněl, praporní pobočník podporučík Karel Hlobil, lékaři sekcí podporučík Josef Kellner a Frant. Dreuschuh. U setnin byli setníky Martin Hassek, Frant. Budischowsky, Václav Friedl, Jan Rezek, Josef Přibík, Vilém Hollmayr, nadporučíky Ant. Přibík, Karel Budischowsky, Frant. Přibík, Jan Schlachta, Josef Papírník, Frant. Hantsch. Prvními poručíky (Premierlieutenants) byli Jan Křivánek, Petr Novák, Karel Müller, Matěj Knaus, Jan Česnek, Evžen Tomeš. Druhými poručíky (Secondlieutenants) byli Alois Menčík, Josef Svoboda (ze Stařečky), Karel Hassek, Frant. Maurer, Jan Pohanka a a Frant. Klobouk. Když se vzdal František Klobouk důstojnické hodnosti, byl zvolen poručíkem Ant. Tvarůžek (M. arch. 552/115). Funkce byly čestné, jen adjutant Hlobil a po jeho sesazení pro urážlivé chování vůči ostatním gardistům Frant. Dreuschuh dostávali remuneraci (M. arch. 552/149). Později (7. X. 48) povýšen na poručíka po zemřelém Pohankovi Jan Cahů(?) (Tamtéž č. 113). Čestným velitelem 3. sekce a zároveň plukovníkem gardy byl za svoji přízeň ke gardě jmenován hrabě Christián Waldstein. Od července 1848 jsou resignace důstojníků stále hojnější. Důvod toho však ve spisech udán není.
[4]) M. arch. 552/225.
[5]) Tamtéž č. 69.

všech darů.[1]) Poněvadž se však příspěvků a darů scházelo málo, mnohá vydání gardy byla přesunována na obecní pokladnu, jak dokazují četné spisy v městské registratuře. Tak placeno z obecních peněz převezení pušek z Olomouce, diety majoru Glasovi na cestu do Vídně, kde intervenoval o zapůjčení nebo o darování erárních zbraní, dávány byly odměny cvičitelům gardy, adjutantu byl měsíčně vyplácen pravidelný plat, opatřeny na obecní účet i opravy zbraní, zařízena strážnice na náměstí, kupovány svíčky i topivo pro strážnici. Není tedy pravdivé tvrzení, že si garda musela opatřovati sama všechno, jak se dříve dokazovalo. Naopak město dávalo gardě tolik, že vyšší úřady počaly výdaje na gardu omezovati nebo i zakazovati.

Velitelství se už z důvodů prestiže staralo o to, aby garda byla také skutečně ozbrojena, aby nebylo třeba choditi na cvičení s hůlkami. Nejvhodnější bylo obrátiti se na vojenská velitelství o zapůjčení zbraní. Tak se také stalo.[2]) První žádosti, adresované přímo vojenským úřadům, neměly úspěchu a tak sám magistrát jednal s některými továrnami o zakoupení zbraní, dokonce objednal 100 pušek s mosazným kováním za cenu 14 zl. za kus u brněnské strojírny bratří Th. Brazegirdle (4. května 1848).[3]) 5. května oznámil magistrát krajskému úřadu, že konstituovaná garda třebíčská nemá zbraní, a že by se proto nemohla postaviti proti kterýmkoliv rušitelům pokoje. Proto žádal magistrát krajský úřad o radu, kde by bylo možno zbraně nejlépe opatřiti. Městský důchod byl prý schopen bez újmy běžných vydání nemajetným koupiti.[4]) Bylo žádáno o intervenci v ministerstvu války, aby pušky byly urychleně vydány, ale intervence byly neúspěšné. Krajský úřad upozornil magistrát, že anglické firmy nabízejí pušky po 6 zl. za kus. Všechno jednání však bylo marné a také z brněnské továrny pušky nebyly dodány.

Konečně pomohl gardě k puškám sám její velitel. Svěřiv velení kupci Václavu Friedlovi,[5]) odejel do Brna a do Vídně, aby na pří-

[1]) Dárci v době od 26. června do 16. července: Karel ryt. Baratta 100 zl., Salomon Felix, výrobce likérů 10 zl., MUDr. Herman Bing 2 zl., Baruch a Beer Löw Bachrach 40 zl., Jacob Schwarz, panský ranhojič, 4 zl., Pinkas Löw 1 zl., Joachim Pollack 2 zl., P. Ant. Schirek, farář ve Vladislavi 5 zl., Jan Votava z Podklášteří 3 zl., Matěj Brskowský 10 zl., Joachim Abraham Taussig 5 zl., Simon Bauer 20 zl., Lazar Sorer 1 zl., P. Alois Altmann, městský farář 40 zl., Josef Kliment, purkmistr 20 zl., Friedrich Fux, syndik 5 zl., Josef Singer ve Vladislavi 5 zl., celkem 273 zl.

[2]) M. arch. 552/26.

[3]) M. arch. 552/32 a 31. Firmě byla bez souhlasu vrchnostenského úřadu poslána záloha 700 zl.

[4]) M. arch. 552 č. 27.

[5]) Tamtéž č. 269.

slušných místech osobně žádosti odevzdal. Již 2. června bylo sto pušek, půjčených z olomoucké zbrojnice, uloženo na radnici a připraveno k rozdělení.[1]) Později bylo při užívání pušek zjištěno, jak hlásil major Glas magistrátu, že erár půjčil pušky, jež skutečně za nic již nestály. Byly opatřeny křesacím zámkem a byly prý nebezpečnější majiteli než nepříteli.[2]) Počet jich byl nedostatečný, neboť zatím nucenými konskripcemi vzrostl počet gardistů na 526 mužů.[3]) Po odčítání důstojníků, šarží a tesařů zbývalo zaopatřiti puškami ještě na 383 mužů, jak Glas v sezení obecního výboru 14. června vypočítal. Ve městě dovedl opatřiti ještě sto zbraní, takže požadoval zakoupení 200 pušek magistrátem v ceně 2800 zl. Tak veliké sumy se otcové města přece zalekli a podali si k ministerstvu do Vídně žádost, aby jim bylo dovoleno dovézti bez cla pušky anglické, jež byly o polovinu lacinější. Ale žádost byla zamítnuta, ač město prohlašovalo, že jsou obavy, že by se dobrá poměrně situace městských financí v nepokojných dobách snadno mohla změniti a tím koupí zbraní pro národní gardu znemožniti.[4]) Zatím než byly získány vhodné zbraně vojenské, byl proveden v Třebíči soupis zbraní civilních a zbraně přepracovány na náklad obce místním zbrojířem.[5])

Když všechny ostatní žádosti o pušky erární neměly výsledku, dostal Glas plnou moc objednati potřebný počet pušek u grünwaldské Maschinenbauanstalt v sev. Čechách za 2800 zl.[6]) Než však pušky byly dodány, proskočily pověsti o rušení národních gard. V gardě a v obecním výboru nastal rozruch, když tam Frant. Budischowsky oznámil, že v Dol. Rakousích se tak již stalo. Magistrát hned vyzval Glase, aby dodávku zbraní odřekl do té doby, než věc národních gard na Moravě bude rozhodnuta, aby obci nevznikly zbytečné výdaje. Převzíti měl pušky skutečně již hotové.[7]) Pověsti o odzbrojování moravských gard se nepotvrdily, neboť prý Stadion

[1]) M. arch. 552, č. 36. Glas si čítal diet za cesty 90 zl. 36 kr.

[2]) A přece ministerstvo války nechtělo ani ty staré střepy dáti gardě do plného vlastnictví, aby bylo možno je opraviti. M. arch. 552, č. 140.

[3]) Podle výkazu z 14. I. 1849 mělo Vnitřní město 1006 obyvatel, z toho bylo 481 mužů, 156 gardistů, Stařečka 1086 ob., 439 m., 83 gard., Jejkov 694 ob., 339 m., 73 gard., Domky a Horka 990 ob., 480 m.. 73 gard., Nové město a Nové Dvory 876 ob., 416 m., 68 gard. (M. arch. 552/235). Tento výpis nesouhlasí s údajem Glasovým.

[4]) M. arch. 552/73, arch. pres. zem. úř., jednací protokoly z r. 1848, spisy jsou již ztraceny.

[5]) Pro národní gardu pracoval puškař Jakub Baštař. M. arch. 552/61.

[6]) M. arch. 552/57, 65, 66, f. 549 č. 14, f. 552/82. Současně s puškami byly objednány některé kožené potřeby pro gardu u místních sedlářů Adolfa Durdy a Fridricha Männchena. Při tom se dovídáme, jaká tíseň dolehla na některé řemeslníky v Třebíči: magistrát musil vyplatiti sedláři Durdovi, aby si mohl koupiti potřebnou kůži (552/124).

[7]) M. arch. 552/91, 135.

prohlásil, že se naopak pracuje na definitivním statutu národních gard. Magistrát sice usnesení své zase zrušil, ale pušek se garda přece nedočkala. Továrna grünwaldská totiž shořela, proti tak velikému výdaji vystoupilo krajské hejtmanství, jež před tím nebylo ani o svolení požádáno. A na konec se ukázalo, že v obecní pokladně není více peněz než 1195 zl. 15 kr., kdežto na předměty a výstroj gardě povolenou bylo potřeba asi 3400 zl.[1]) Je to důkazem, jak ukvapeně se magistrát i obecní výbor rozhodoval. Podobných ukvapeností však učinil více v posledním desítiletí své činnosti. Rázný zákrok dohlédacího úřadu umožnil nyní magistrátu všechny svoje sliby stran ozbrojení gardy zrušiti a výsledkem Glasova jednání o pušky, trvajícího skoro rok, bylo zakoupení 50 kusů pušek z obecních peněz, 6 pušek opatřeno na náklad barona Baratty.

Naopak brzo došlo k odzbrojování gardy. K službě nebylo chuti, snad mnozí nesouhlasili již s jejím německým vedením. Počátek konce oznamoval rozkaz, aby všechny zbraně byly odevzdány na radnici, poněvadž noční hlídky budou dne 1. ledna 1850 zrušeny.[2]) Horliví členové gardy vyčítali pak Glasovi, že on jest vinen rozkazem z 24. října 1849, a prohlašovali o něm, že chce gardu odzbrojiti. Byly zpívány i posměšné písničky. Ale odpor některých proti odevzdávání zbraní byl marný, když bylo guberniem nařízeno odevzdati napřed erární pušky a později i ostatní zbraně, koupené z obecních i soukromých prostředků do vojenského skladiště v Olomouci za příslušnou náhradu. V r. 1851 byla již třebíčská garda úplně bez zbraní a byla sborem, který svou uniformou měl především zvýšiti lesk církevních slavností.[3])

Od počátku toužil major Glas a jeho druhové, aby mohla garda vystoupiti v jednotném kroji a pod vlastním praporem. Po zřízení gardy krátký čas nosili jen stuhy a snad i kokardy, brzo si však někteří dávali šíti uniformu, jakou viděli v Brně nebo ve Vídni. Jednotu střihu a barvy přinesl teprve zatímní statut moravských gard. Nikdo nebyl k zakoupení stejnokroje nucen, ale každý prý si jej hleděl opatřiti, kdo jen trochu mohl, aby při cvičení ušel posměšným poznámkám, neboť ti, kdož kroje neměli, musili cvičiti odděleně.

Podle obrázku zachovaného v městském archivu ve fasc. Nationalgarde (552) byl stejnokroj pro důstojníky i prosté gardisty celkem

[1]) Gardě bylo do 7. III. 1849 vyplaceno na její potřeby již 1894 zl. 35 kr.
[2]) M. arch. 552/141, 105, 252, 2, 13.
[3]) Tamtéž č. 13.

stejný. Kabátec byl tmavomodré barvy, přiléhavý, červeně lemovaný, skoro ke kolenům sahající. Límec byl jednoduchý, uzavřený, na rukávech byla manžeta s dvěma žlutými knoflíky, na prsou svítily dvě řady žlutých knoflíků po osmi. Kalhoty byly rovněž tmavomodré, dlouhé a úzké s červenou paspulí. Na hlavě nosili čáku s chocholem a s odznakem moravské orlice nebo rakouského orla. Vojín měl dlouhou pušku s bodákem, na opasku sumky (Patrontaschen), důstojníci nosili šavle poněkud zakřivené, často pěkně zdobené rytými jmény, hesly a ornamenty. Bohužel, nápisy byly vesměs německé.[1]) Závěsník šavle byl nošen pod kabátem, na kabátě nosili důstojníci t. zv. feldbindu barvy žlutočervené, prostí gardisté, neměli-li pušky, barvy zelené. Na uzlu třapců feldbindy byla vyšita písmena F I. Uniformu si musil každý opatřiti ze svých peněz, nemajetným snažila se garda získati peníze sbírkami[2]) nebo pořádáním plesů.[3]) Některým přispěla i obec, jestliže se o gardu význačným způsobem zasloužili. Ti, kdož uniformy ani zbraně neměli, chodili na cvičení odděleně a musili nositi místo pušky na rameně hůlku k posměchu ostatním.[3])

Viditelným odznakem gardy při společném vystupování na veřejnost měl býti její prapor. Hlavně velitel gardy Glas měl o jeho opatření péči. V dubnu 1848 rozhodl se zemský stavovský výbor půjčiti nově se tvořícím gardám prapory zemské obrany, měšťanských střeleckých sborů, studentských legií z napoleonských válek i obránců uherské hranice, aby gardy těchto praporů užívaly, než si budou moci opatřiti prapory vlastní. Třebíčská garda se o prapor přihlásila asi pozdě, neboť zemský výbor na žádost odpověděl, že praporů již půjčiti nemůže. Garda však přece jakýsi prapor měla, neboť po celý rok 1848 nějakého praporu při svých podnicích užívala. Čí to vlastně prapor byl, pověděti nedovedeme.[4])

Vlastní prapor si garda opatřila teprve v r. 1849 z příspěvků gardistů i jejich dobrodinců a daru obce, jež si tím chtěla zajistiti na prapor vlastnický nárok. Sbírky na prapor vynesly v Třebíči 136 zl. 44 kr., ale to nestačilo na hedvábný, zlatem vyšívaný prapor, jak si jej garda představovala. Obec uhradila nedostávající se částku,

[1]) Podobně zdobenou šavli má dosud p. odb. učitel Rokyta. Druhá jest v městském museu v Třebíči.

[2]) M. arch. 552/225 a 60. Hrabě Waldstein věnoval na př. na ošacení gardistů 400 zl. Byl za to jmenován plukovníkem gardy a na zámek stavěna čestná stráž; garda jej ctila pochodňovými průvody (M. arch. 552/93 a 131).

[3]) Hlasy z jz. Mor. 1912, č. 22, m. arch. 215, č. 1 a 552 č. 38.

[4]) Jednací protokoly gubernia z r. 1848. Spisy samy jsou již ztraceny. M. arch. 552/103 a 215/8.

neboť rozpočet na prapor činil přes vyšivačskou práci třebíčských paní 166 zl. 44 kr.[1])

Vyšívání stuh a praporů protáhlo se do jara 1849, takže teprve v květnu zvali gardisté své přátele a příznivce na slavnost svěcení. Gardám zároveň posílán program cvičení, aby je mohly nacvičiti.[2]) Slavnost byla důkladně připravena. Od počátku května cvičila garda na strništi Brskovského (u Kožichovické silnice), s obecním výborem radil se Glas, jak nejlépe uvítati hosty, krajského hejtmana, hrab. Christiana z Waldsteina a ryt. Karla Barattu z Budišova s jeho chotí, jež měla býti praporu kmotrou.[3])

Slavnost konána 28. května. Oficiální referát o slavnosti oplývá chválou a pýchou, jak se slavnost vydařila. Hlavní částí programu byla polní mše na náměstí, sloužená děkanem P. Altmanem. Kmotra praporu Jeanetta Barattová byla osmdesáti bíle oděnými družičkami přivedena do čtyrhranu, který před oltářem vytvořila (pokud víme) garda třebíčská, jaroměřická a náměšťská, všechny v pěkném ustrojení. Přítomni byli zástupci gardy znojemské, bítešské, žďárské, novoměstské, dačické, kamenické, brtnické i brněnské. Baronka Barattová byla přivítána proslovem přítele Glasova, c. k. komisaře Arnolda z Jihlavy, pak promluvil kurát gardy P. Alois Schrotz českou řeč na slova Jeremiáše proroka „Zdvihněte prapor na Sioně". Polní mše byla sloužena za doprovodu hudby národní gardy. Kapelník Strniště vyhledal k této příležitosti některé skladby Haydnovy. Na Hrádku střídáno z hmoždířů k zvýšení slavnostní nálady. Prapor po mši vysvěcený převzal od kmotry velitel gardy německou řečí, v níž vyzýval gardu k svornosti, věrnosti myšlence klidu a pořádku, k oddanosti vlasti a císaři, k ochraně svobody a konstituce.[4])

Prapor nebyl černožlutý, jak se tradice v Třebíči tvrdošíjně udržuje, ani neměl vyšitého rakouského orla po jedné straně. Byl z těžkého bílého hedvábí, na okrajích lemován modrými, červenými a zlatými trojúhelníčky. Na jedné straně byl vyšit moravský znak, kolem něho pak nápis „Constitution, Vaterland, Kaiser" a „Trebitscher Nationalgarde". Na druhé straně byl znak města se jmény všech skutečných i čestných důstojníků gardy. Tyč praporu byla pokryta pruhy červenými, bílými, modrými a zlatými. Na ní pak zavě-

[1]) M. arch. 552/130. Sbírky měl na starosti praporečník Rössel (tamtéž č. 127). Obecní výbor povolil příspěvek 30 zl. (tamtéž č. 132).

[2]) Přípis gardě náměšťské, jihlavské, bítešské a žďárské (Ib. č. 210). Koncepty dopisů ostatním městům se nedochovaly.

[3]) Gardě záleželo zvláště na baronu Barattovi, neboť pomohl měšťanům třebíčským v nouzi po požáru r. 1847 značnějším darem a také se ukázal příznivcem gardy, zakoupiv pro ni šest pušek (M. arch. 552/142).

[4]) M. arch. 215/7.

šena stuha, darovaná hraběnkou Waldsteinovou, z rudého hedvábí, zlatem a perlami vyšívaná. Druhou stuhu darovala kmotra praporu, ta však nebyla v den slavnosti ještě hotova.[1])

Dopoledne slouženo ještě slavné Te Deum v kostele sv. Martina, hosté účastnili se slavnostní přehlídky a potom se sešli na slavnostním banketě v hostinci „U černého orla". Tím byla oficiální slavnost zakončena.

Odpoledne patřilo lidu. Občanstvo se sešlo s gardisty domácími i cizími na prostrané louce u Papírny (dnes v Brněnské ulici). Gardy předvedly svoje pořadové cviky, pak prý lid setrval v družné zábavě až do pozdních hodin nočních. Zpráva napsaná velitelem gardy pro tisk praví, že se nestala ani nejmenší příhoda, jež by porušila slavnostní náladu. Ve skutečnosti projevilo se zde rostoucí vědomí vlastenecké způsobem neobyčejně bouřlivým.[2])

Třebíč se zdála v první polovině 19. století městem pro český národ již ztraceným. V staré městské registratuře skoro všechny spisy jsou jen německé, měšťanské záležitosti byly vedeny vesměs po německu. Jen prostý lid, asi jako v jiných městech, lnul k českému jazyku. Neměl však opory u příslušníků měšťanských rodin ani na radnici. V Třebíči se usadila národní lhostejnost nebo dokonce touha, aby Třebíč byla jen německá. Jak daleko dospěla vrstva poněmčená ve své odvaze, ukazuje žádost, podaná r. 1836 biskupské konsistoři, aby u sv. Martina byla zavedena kázání jen německá.[3]) Jaký pak div, že při svěcení nové školní budovy v r. 1844 nikdo se nepozastavoval nad tím, že všichni slavnostní řečníci mluvili německy, světitel sám promluvil „moravsky" jen několik slov, a to ještě jen k vůli těm nejmenším. Že germanisační úsilí bylo již vědomé, lze snad souditi i z nařízení změny textu ubohé dětské deklamovánky, které bylo popřáno místo v řadě německých proslovů. Místo původních slov „my poupátka kmene slovanského" chtěli slyšeti slova „my poupátka stádce Kristového"...

Když byla zřízena národní garda, nešlo zde o instituci českou, nýbrž německou. V Přerově garda zavedla velení německé, na Vsetíně se ozdobili velkoněmeckou trikolorou.[4]) A jak to vypadalo v Třebíči? Velení bylo od počátku německé. Vzor si brali z gardy jihlavské a znojemské. Ze Znojma objednán německý cvičební řád,

[1]) Relace okr. hejtmana jihlavského moravskému místodržiteli o praporu třebíčské národní gardy 19. I. 1852. Arch. zem. presidia fasc. 1/21, č. 467 z r. 1852.
[2]) M. arch. 552/236.
[3]) Nikodém v městské pamětní knize. I. díl.
[4]) H. Traub: Moravané r. 1848. ČMM XXXI, 1907, str. 69.

k němuž připojena byla přílohou německá píseň gard, v níž se sice mluví o velikém Rakousku, ale o české řeči a českém národě ani zmínky.[1]) Gardu cvičili staří vojenští vysloužilci, kteří neměli národního cítění.[2]) Provolání, které zvalo měšťanstvo ke vstupu do gardy, zachovalo se jen německé. Je otázka, bylo-li vůbec česky vydáno, když se ani kandidáti do zastupitelských sborů neostýchali do Třebíče posílati volební provolání jen německá. V letáku prof. Ant. Ed. Siegla jest čeština uboze odbyta.[3]) Velitel gardy neopominul nikde svoje velkoněmecké a rakouské stanovisko zdůrazňovati a prohlašovati je za přesvědčení celé gardy. Jménem gardy psal do Frankfurtu poslanci Tomaschkovi a žádal jej, aby se držel rakouského programu. Při tom prohlašoval, že si garda toužebně přeje spojení s německou říší, za vedení Rakouska.

Ponenáhlu se i v Třebíči jevil vliv „slovanské agitace", jak úřady nazývaly činnost několika obětavých českých lidí. Do Třebíče přicházely Havlíčkovy Národní Noviny, Jednota česko-moravsko-slezská posílala svoje letáky a snad působil také příklad Telče a Novoměstska, které se postavilo proti germanisaci, hlásané tehdy ve formě přiznání k parlamentu frankfurtskému.[4])

Také v gardě nastával obrat. Bohužel, není nám dnes možno vše doložiti původními prameny, neboť jsou ztraceny, jak v archivu městském, tak v archivu presidia zemského úřadu v Brně. Ještě archivář Nikodém, když psal r. 1902 pamětní spis pro kostel svatotrojický v Třebíči, mohl jich užíti. Dnes se můžeme opříti jen o reprodukci Nikodémovu.

Odpor proti vládnoucímu směru německému projevil se snad nejdůrazněji právě při svěcení praporů třebíčské gardy. Tehdy se ukázalo, že za Glasovým projevem polanci Tomaschkovi, „dass sowohl die Nationalgarde, als auch die ganze Bürgerschaft" jsou pro nejužší spojení „des einigen, grossen Deutschlands unter Oesterreichs Primat," stojí jen setníci (mimo Josefa a Frant. Přibíka), kdežto velká většina nižšího důstojnictva a mužstva stála již v táboře „slovanském". Při slavnosti pronikla již čeština nejen řečí P. Schrotze, ale i řadou českých projevů při zatloukání hřebů.

Odpolední slavnost stala se pak národní českou manifestací

[1]) Nationalgardenlied von K. Koschan. Litogr. u Hoffmana ve Znojmě. Rakousky a německy naladěná píseň o 4 strofách. M. arch. 215, č. 2.

[2]) Také legitimační lístky gardistů byly jen německé a opatřeny oválným razítkem s městským znakem a nápisem Verwaltungsrath Nationalgarde Trebitsch (552/96).

[3]) M. arch. č. 1163.

[4]) M. arch. č. 1162. Adr. kapucínskému konventu v Třebíči 21. IV. 48.

a nedopadla asi tak, jak povídá oficiální zpráva, určená německé veřejnosti. Auditor Fux si upřímněji posteskl v své žalobě správnímu výboru gardy, když oznamoval, že někteří členové provedli „eine bedauerliche Demonstration", zvláště kapelník gardy J. Strniště, který dal hudbě hráti „die beiden Hetzlieder", totiž „Hej, Slované" a „Šuselka nám píše". Těžko bylo proti takovým projevům zakročiti, když Fux musil přiznati, že „hunderte von Garden schwenkten dabei die Tschakos an der Spitze ihrer Seitengewehre".[1])

Vývoj gardy nebyl vždy klidný a také její činnost nebyla vždy stejně intensivní. S počátku se řídila stanovami a také nadšení, způsobené udělením konstituce, neslo ji v revoluční touze po službě celku, obci.

Podle stanov byla hlavním účelem ochrana konstitučního zeměpána, ústavy a zákonů, zabezpečení pořádku a pokoje, zajištění soukromého majetku. Vedle toho se měla garda obrátiti, kdyby bylo třeba i proti vnějšímu nepříteli. V Třebíči přistoupily k tomu další úkoly, dané místními poměry. Všechna služba byla zařízena se zřetelem na zachování klidu. Na dolní straně náměstí zařízena na náklad obce strážnice, t. zv. „ouboch" (Hauptwache). Každého dne konala službu jedna sekce, stavěn návěstný (Schnarrpost) před strážnici a do města vysílány noční hlídky.[2]) Bylo rozkázáno, aby se na znamení bubnem všichni gardisté se zbraní dostavili před strážnici, aby mohli zakročiti, bylo-li by třeba, proti nepokojům ve městě i v okolí.[3]) Noční hlídky měly dbáti, aby opilí nerušili nočního klidu, také se měly postarati o to, aby byl oheň včas hlášen a uhašen.[4]) O trzích procházely hlídky náměstím a předměstími a dbaly o to, aby za branami nikdo zboží neprodával a město i měšťany neokrádal a nepoškozoval.[5]) Garda se též postarala o zábavu svých členů i měšťanstva zřízením hudební kapely, jejímž organisátorem byl Jindřich Strniště, povoláním učitel. Vedle něho měl péči o gardovní hudbu Karel Budischowský, který spolu s poručíkem Jos. Svobodou sbíral příspěvky na ošacení i na zakoupení hudebních nástrojů. Podal také sympaticky působící návrh na zvýšení úrovně třebíčské kapely. O významných příležitostech a o svátcích koncertovala hudba na náměstí, hrávala

[1]) Paměť V. Nikodéma z r. 1902, psaná pro věž kostela svatotrojického, str. 26, na základě ztracených spisů z fasciklu Nationalgarde v m. arch. Vypravování Nikodémovo není ve všech částech přesné, ale tam, kde cituje dopis Fuxův doslovně, lze se snad na ně spolehnouti.

[2]) M. arch. 552/122 a 172. Noční hlídky byly konány od 21 do 4 hodin.

[3]) M. arch. 552/192.

[4]) Tamtéž 277.

[5]) Tamtéž 104, 169, 111.

slavnostní večerku a provázela gardu, když se účastnila nějaké parády.[1]) Společných vystoupení bývalo mnoho. Příležitostí byly oslavy císařových narozenin, nastoupení Františka Josefa na trůn, příjezd bývalé vrchnosti hrab. Christiana z Waldsteina, příznivce gardy, slavnost Božího těla.[2])

K vážným svým úkolům připravovala se garda výcvikem, o nějž velitel pečlivě dbal. Cvičištěm byly pozemky na Kanciborku[3]), obyčejně však pole na Střítežské silnici. Tam se scházeli po setninách, později jednotlivě na znamení bubnem.[4]) Při cvičení se řídili instrukcemi majora Glase nebo cvičebním řádem pro gardy vydaným ve Znojmě.[5]) Za učitele měli svoje šarže, ty pak zase staré vysloužilé vojáky, jichž bylo tehdy v Třebíči několik. Ti pak dostávali od obce za svou námahu s neohebnými gardisty nějakou malou odměnu.

Počáteční nadšení však brzo vyprchalo a zůstala jen povinnost, jež byla těžká, zvláště těm, kteří podle zatímního řádu gardy byli nuceni do ní vstoupiti. Mnozí se vymlouvali na svou tělesnou nezpůsobilost, na to, že byli u vojska prohlášeni za neschopné služby. Nic jim to nepomohlo. Brzo se vyskytly případy nekázně, ba hrubé vzdorovitosti.[6]) Množily se urážky mezi důstojníky z osobní nevraživosti,[7]) případy, že opilý gardista urazil gardu a své představené, nebyly vzácné.[8]) Instituce inspekčních důstojníků, na podzim 1848 zavedená, nestačila udržeti nařízený počet gardistů na strážnici.[9]) Často se dostavil jeden nebo dva, často mistři posílali za sebe tovaryše nebo čeledíny, ač to bylo přísně zakázáno.[10]) Konečně

[1]) M. arch. 552/234, 191, 131, č. 549/48, 103. 174. Všichni hudebníci, počtem 26, museli si dáti růsti kníry.

[2]) M. arch. 552/191, 131, 549/48, 103.

[3]) M. arch. 552/180.

[4]) Obyčejně konáno cvičení v neděli v pozdních hodinách odpoledních. M. arch. 525/174.

[5]) K cvičení se dostavoval vždy i měst. lékař dr. Haněl, aby nutná lékařská pomoc byla po ruce. 552/7.

[6]) M. arch. 552/251.

[7]) Frant. Budischowský vzdal se velitelství sekce, protože gardisté rozkazů neplnili (8. V. 1849, m. arch. 552/254).

[8]) Jindy si gardisté stěžovali, že jejich četaři s nimi nezacházejí slušně, nechají je na sebe čekati, dávajíce tím najevo svou povýšenost. Ze zachovaných listů o sporech mezi gardisty není vidět ani dost málo kamarádského ducha. (552/249). Sporů, při nichž padly i pohrůžky násilím, zachováno je v aktech nár. gardy několik (M. arch. 552/112, 98, 184). Že při tom šlo také o spory národní, nelze pochybovati (Martin Hassek proti Jos. Papírníkovi z Nových Dvorů. Martin Hassek patřil k německé měšťanské společnosti, Papírník k „vlastencům").

[9]) Velitelství gardy oznamuje, že nepřítomnost ve službě bude pokládána za přečin proti obč. povinnostem. M. arch. 552/178.

[10]) 12. II. 1849 dostavili se místo čety na strážnici jen tři gardisté. Nedostavili se Pavel Gruner, Adolf Durda, Josef Lorenz, Fr. Wotawa, Karel Blahovec, Jan Stejskal a Frant. Michálek. Ig. Svoboda a Michálek za sebe poslali náhradu.

samo velitelství ustoupilo nutnosti a vyžádalo si od magistrátu nařízení, aby se nejen měšťané, ale i domkáři dostavovali do strážní služby. Na podzim r. 1848 bylo již zřejmo, že je třebíčská garda v úpadku. Výtky gardistům a zvláště důstojníkům se v denních rozkazech množí. Vyloučení pro nekázeň nebylo pokládáno za trest, ale za vítanou příležitost zbaviti se povinnosti. Ani blýskavá vystoupení již nelákala. Při slavnosti nastoupení Františka Josefa na trůn nedostavilo se na 260 gardistů!

K poklesu gardy přispěly jistě pověsti o rozpouštění gardy na Moravě, tak jako se to stalo v Rakousích, snad působila nespokojenost s německým vedením. Populární a dříve oblíbený Glas ztrácel oblibu i autoritu. Inspekce, provedené na jaře 1849 velitelem národních gard moravských ryt. Malterem, jen na krátkou dobu oživily činnost gardy. Na návštěvy cizích gard v r. 1849, jako to bylo roku 1848,[1]) nikdo nepomyslil.

Úpadek kázně projevil se nebezpečně, když zhoršené poměry hospodářské v našem městě způsobily bouře lidu proti židům. To už se psal rok 1850. Po prohlášení emancipace počali se židé stěhovati do měst křesťanských a opouštěli svoje těsné čtvrti. Židovští obchodníci nabývali často velikého jmění handlem mezi křesťany neplatíce daní a dávek. Usazujíce se v křesťanském městě, často přepláceli domy, platili dvojnásobné nájemné, než platil a mohl platiti drobný řemeslník.[2]) Není divu, že se ohrožení řemeslníci snažili všemi — i nedovolenými — prostředky šíření židů zabrániti.

Tak si vysvětlíme stížnosti židů pronášené proti gardistům již r. 1848, že chce garda přepadnouti židovské město. Naopak zase gardisté ústy svého velitele žádali vrchnostenské úřady, aby židům zakázaly míti křesťanské služebnictvo a shromažďovati se u podkláštera mostu za účelem vyzvídání (spionieren). Dokonce došlo k výtržnostem, přes to, že velitel gardy prohlásil, že se židům není ničeho obávati. K urovnání sporů musil přijíti z Jihlavy krajský komisař a teprve on zavedl pořádek.

Přes to, že židé cítili proti sobě odpor, neustoupili a penězi si vykoupili přístup do Třebíče. Někteří lidé jim v tom pomohli, jako na př. advokát Kafka, kupujíce křesťanské domy zdánlivě pro sebe,

---

[1]) 29. VI. 1848 pochodové cvičení do Vladislavi a schůzka s národní gardou náměšťskou (m. arch. 552/177). 31. VII. 1848 pochodové cvičení do Budišova. Účelem bylo setkati se s gardou meziříčskou a poctíti příznivce Baraitu (552/175). 15. VIII. 48 podnikla náměšťská garda pochodové cvičení do Třebíče. Do Meziříčí vypravila se národní garda třebíčská 8. října 1848, kdy byl svěcen prapor tamější gardy (552/224).

[2]) Relace a nařízení, týkající se protižidovských bouří v Třebíči, jsou uloženy ve fasc. 1, v archivu pres. zem. úřadu v Brně.

ve skutečnosti pro židy. Nenávist, projevující se nejrůznějším způsobem, propukla koncem dubna a začátkem května 1850 vytlučením oken u židovského obchodníka Neumanna a konečně úplným demolováním jeho domu.[1]) Národní garda třebíčská se neobjevila a zřejmě s útoky, jež ještě proti Taussigovi a Felixovi byly provedeny, souhlasila.[2]) Do Třebíče musily býti poslány dvě setniny vojska a vyšetřující soudce Wiesner z Jihlavy zjistil na padesát viníků z řad měšťanstva.[3]) Major Glas se vzdal velitelství[4]) a krajský president jen proto nepodal návrh na rozpuštění gardy, poněvadž Glas dovedl celý incident aspoň trochu vymluviti.[5])

V létě 1850 byla provedena ještě reorganisace gardy a nové volby (15. srpna 1850). Garda byla rozdělena na setniny. K první patřilo Vnitřní město, Jejkov, Nové Dvory a Nové město. K druhé setnině patřila Stařečka, Horka, Domky, pak Podklášteří. Velitelem byl Karel Budischowský, Počet členů klesl na 145. Rozpuštění gard nedalo na sebe dlouho čekati.[6])

Vládě Bachově se nelíbily zbytky revoluční doby, třebas ve formě jeho snaze po absolutismu docela ne nebezpečné. Tak vyšel 22. srpna 1851 patent zrušující gardy vůbec.

Bylo nařízeno vrátiti všechny erární vypůjčené pušky, vedle toho všechny zbraně, ať již vhodné či nevhodné pro vojsko, jichž garda užívala.[7]) Za ně byla zaplacena odhadní cena.[8]) Zároveň byl magistrát vyzván, aby vydal spisy, čtyři bubny a prapor. Učinil tak teprve po několikerém napomínání a po hrozbách.[9]) Krásného praporu se městská representace nemínila však vzdáti tak lehce.

Císařským nařízením bylo totiž povoleno na místě zrušených gard zřizovati ozbrojené sbory měšťanských střelců. Také v Třebíči byla podána některými členy gardy žádost k ministerstvu vnitra, aby směl býti založen střelecký sbor, jenž by převzal prapor národní gardy. Žádost byla podložena hrdým poukazem na lidnatost města a jeho hospodářský význam. Ale události z r. 1850, jimiž byl i purkmistr kompromitován, vrhly svůj stín i na jednání o zřízení stře-

[1]) Arch. pres. zem. úřadu v Brně, fasc. 1 č. 3169 a 3168.
[2]) Bylo to zřejmo i ministru Bachovi, který žádal potrestání gardy. Arch. zem. pres. fasc. 1, č. 3310, 3166, 3438.
[3]) Tamtéž č. 3240, 3270, zvl. pak 3326, 4088.
[4]) M. arch. 552/8, 11.
[5]) Arch. zem. pres. fasc. 1, č. 3326.
[6]) M. arch. 552/267, 260, 262, 263, 266.
[7]) M. arch. 552/13, 207.
[8]) M. arch. 552/203, 196. Za bubny zaplaceno po 1 zl. 30 kr., 58 mušket po 1 zl., prapor prohlášen za bezcenný.
[9]) M. arch. 552/12 a 26, 205. Jeden buben jest však zachován v městském museu.

leckého sboru. Místodržitelství, jemuž byla žádost postoupena ministrem Bachem k podání dobrého zdání, prohlásilo, že Třebíč jest městem nepatrným a mezi osatními městy moravskými bezvýznamným, také představenstvo že se neukázalo loyálním, a proto že není možno žádost o zřízení střeleckého sboru příznivě doporučiti. Stejně byla zamítnuta žádost o vrácení praporu gardy do majetku obce.

Z vlastenecky cítící části národní gardy vytvořila se „Měšťanská beseda". Základ k této starší Besedě dali již koncem r. 1848 vlastenci dr. J. Haněl, Karel Müller, Frant. Přibík z Jejkova, Petr Novák a Josef Svoboda ze Stařečky, Jan Krupička z Horky, Matěj Svoboda z Vnitř. města a Josef Papírník z Nového města, Josef Klusáček z Červených Hospod. Činnost měla směřovati k „zdvižení pospolitosti občanské, pěstování jazyka československého".[2]) Netrvalo však dlouho a Bachův absolutismus i zde udusil tento zárodek politického a kulturního rozvoje města Třebíče. Na revoluční minulost zůstaly tak jen vzpomínky, jež nebyly někdy bez humorné stránky.

[1]) M. arch. 552/14, 207.
[2]) Paměť V. Nikodéma z r. 1902, str. 25 v m. arch. č. 245.

Jar. Veselský:

Černá kniha.

Nad městem Třebíčí se zasmála jasná, modrá obloha. Žhavé slunko parného letního dne ozařovalo nové šindelové střechy, jimiž se přioděly domy na Horce, na Jejkově i poblíž Jordánu po velikém požáru roku 1822.

Děti šly do školy a zastavily se u rybníka Jordánu — tam, kde stojí dnes budova státního gymnasia. Hoši hledali ploché kamínky a dělali na hladině rybníka kachničky. Z idylické zábavy je vytrhly komediantské vozy, které přijížděly od Stařečky. Celý zástup dětí hrnul se jim po Alejích naproti, ale nedošel. Od školy se ozval přísný hlas páně kantorův: „Už je čas do školy!"

Nerady děti uposlechly, ale uposlechly přece. Zástup, vítající příchod komediantů, zatočil se za roh a po chvíli zmizel ve škole.

Pojďme za tou drobotinou, abychom poznali, jak to vypadalo ve škole před sto lety. Slyšíte tu zlatou mládež třebíčskou, jak hlučí a křičí? Tak bylo před sto lety, tak je nyní a bude vždycky až na věky věkův.

Vstupme třeba do „druhej klassy"! Vidíte, jak ti hoši skotačí mezi lavicemi? A vždyť my ty kluky známe. Tamhle je Holas a Maurer, tuhle Mentzel a Oliva, tamhle u okna Deabis a vedle něho Alberty a Niedörfer. A tohle je podle podoby Weigner a tohle je zas jiný Weigner. Dvořák tahá Soukopa za nohu, Svára se houpá mezi lavicemi. A není tuhle ten Chmela? A který je tamhle ten? Vždyť jsou nám ty tváře všecky nějak známé. Jsou tak podobny svým potomkům, které máme jako třebíčské kluky ještě v dobré paměti.

Však ticho! Začíná se vyučování. Prošedivělý pan kantor setřel modrým kapesníkem zbytky šňupavého tabáku s nosu i s květované vesty, zatleskal a sepjal zbožně ruce, aby se s žáky pomodlil o dar Ducha svatého.

Ale dnes se pan učitel dívá nelaskavě. Od úřadu přišla výtka, že žáci nedbají úředních zákazů, ba že přestupují i nejvyšší příkazy c. k. krajského úřadu, který školním dětem přísně zakázal koupati se na veřejných místech.

Letní vedra roku 1826 sváděla však třebíčské hochy k neposlušnosti, vábila je, aby shodili kalhoty a košilky a vrhli se do osvěžujících vln řeky Jihlavky, tenkrát ještě čisté jako sklo, nezkažené ještě odpadky nynějších průmyslových podniků.

Pan kantor jistě s dětmi cítil — ale rozkaz je rozkaz. Nezbylo, než věc přísně vyšetřit a malé provinilce, kteří se nesklonili ani před autoritou c. k. krajského úřadu, přísně potrestat.

Soudní tresty se zapisují do trestních rejstříků, aby byly průvodci provinilců na další pouti životní.

Mladí provinilci z tehdejší školní mládeže měli také svůj trestní rejstřík — tak zvanou černou knihu. Tam zapisovali jejich vychovatelé všechna jejich provinění na výstrahu potomkům. Někdy byl provinilec přinucen, aby své jméno a provinění zapsal sám, vlastní rukou.

Černá kniha ze staré školy třebíčské má kvartový formát a je vázána v černých papírových deskách. Na titulním listě má tento nápis švabachem:

Obſah nezbednych ſſkoláku
zde poznamenanych.

Tato kniha se mi náhodou dostala do rukou — a tak jsem se dočetl i jmen těch žáků, kteří se provinili tím, že se veřejně koupali, tedy „zločinem", jenž by dnes profesora Weignera a všecky přátele zdravé tělesné výchovy naplnil úprimnou radostí.

Pan kantor vyšetřil, že to byli Karel Niedörfer, František Oliva, Jan Pokorný, Antonín Uhlíř a František Maurer. Ostatní prokázali alibi.

Jména vinníků byla zapsána do černé knihy takto:

Str. 13. „Karl Niedörfer! Skrze Svevolne přestoupení pravidla školního zasloužil v tuto knihu zapsan byt, ktere zapověď veřejného koupání v sobě obsahuje."
Psáno třesoucí se dětskou rukou. Snad při psaní chudák plakal.

Str. 14. „Oliva Franz skrze koupani zasloužil doteto knihi zapsan byt."
Psáno neobratnou rukou rozčileného hošíka; čtyřikrát škrtáno v desíti slovech.

Str. 15. „Pokorný Johann zasloužil skrze zapovězené veřejné koupání do této knihy vtělen byt."

Str. 20. „Uhlíř Anton skrze zapovězené veřejné koupání do knihy této vtělen."

Oba dva zapsal pan kantor sám.

Nejpřísnější je zápis o žáku Maurerovi na str. 12.: „Dne 5ho Srpna roku 1826.

Maurer Franz, žák druhe klasy, již třetiho roku proti všemu dobrému a spasytedlnému napomínání svých duchovních y světských učitelů srdce zatvrzele a neustupné měl. On při své dětinské bezbožnosti všecky k jeho dobrému směřujícy příkaze s posměšnou ochotnosti přestupoval; všecky dle neyvišších školních pravidel dovolené tresty na něj uložené bez očekavajícyho užitku zustali. Konečně když pro velykou nebezpečnost již po páte pro veřejné koupání káran byl a posledně neyvišší přísné přikázání c. k. Krayskeho auřadu proti koupání dítek školních zřízené přestoupil: tak na pamatku k uvarování všech jeho následovníkův takové bezbožnosti, do této knihy k hanbě a potupě zaznamenan jest."

Tak přísně psal pan kantor. Zdá se, že by mu byl nějakou tu obyčejnou klukovskou nezbednost již prominul, vždyť měl smysl jistě jako my dnes pro přirozenou živost zdravého dětství, ale koupání v Jihlavce bylo v tehdejší době v očích krajského úřadu proviněním asi příliš velikým. Proto užil pan kantor tak silných slov o zatvrzelosti, bezbožnosti a potupě.

Ale i ostatní skutky, pro které byli třebíčští hoši před sto lety zapsáni na věčnou hanbu do černé knihy, byly stejně nevinné. Ke cti třebíčské mládeže minulého století budiž výslovně poznamenáno, že v celé knize není ani jediný případ krádeže nebo nepoctivosti. Nejstarší zápis je z roku 1815, nejmladší datovaný z roku 1833. Všecky jsou pro věci malicherné, obyčejné všední nezbednosti živých hochů.

Poslyšte ještě dvě ukázky.

Str. 18. „Svára Anton, zatvrzelý jsa k všemu přátelskému napomínání, posledně rozpustilostí svou bezmála oko jednomu spolužákovi nevyrazyl, protož k veystraze jinym zde 6ten Července 1824 zapsán jest." —

„Soukop Kašpar po všem láskavém napominání a ostřejším domlouvání pro svou setrvanlivost v bezbožnosti, kterou posledně

k pohoršení mnohym proved, když ženskou osobu s blátem bez přičiny zašplichal celou, potrestan a sem k velké hánbě poznamenan byl, aby ten trest a veřejné zahanbení y budoucy školácy od podobné rozpustilosti odstrašil. Roku 1815."

Ó, zlaté mládí, vždy milé při vší nezbednosti! Kolikrát jsme se tahali a šťouchali kolem lavic, až některý ze spolužáků narazil na roh lavice — že jsme mu „rozpustilostí svou bezmála oko nevyrazili"! Ale ono to oko lidské má od přírody dobré ochranné pouzdro a nevyrazí se na štěstí tak lehce. Ani Antonín Svára je roku 1824 onomu spolužákovi nevyrazil.

A to třebíčské bláto, tím hlubší a tím lepší kvality i kvantity, dokud nebyla Třebíč ještě dlážděna! Kašpar Soukopů, chtěje asi přeskočiti louži, cápl do vody a „ženskou osobu bez příčiny pošplíchal celou". Kolik ženských a mužských osob pošplíchají dnes blátem velcí lidé v dnešních automobilech! My Pražané jsme si na to tak již zvykli, že již ani nehubujeme.

Těm „bezbožným proviněním" třebíčských žáčků minulého století se dnes usmějeme. Drazí hoši, Soukope, Sváro, Maurere a všichni ostatní, vzpomínáme vašeho mládí a cítíme při tom vůni rezedy, vycházející ze starodávných prádelníků našich babiček.

Vzpomínáme na vás, vzpomínáme i na své vlastní dětství, na ta krásná léta, která hřejí člověka při všech starostech příštího života.

C. S.:

Městská spořitelna v Třebíči.

Živelní katastrofy, které stihly Třebíč v první polovině 19. století, ani výrobní změny nezastavily hospodářského rozvoje našeho města, jehož intensita si vynutila založení peněžního ústavu, jenž by byl v dobách klidu ochráncem a rozmnožovatelem majetku, v dobách zlých podporovatelem podnikání.

Vedeni touto myšlenkou rozhodli se členové výboru r. 1861 založiti Spořitelnu města Třebíče. Třeba se město Třebíč zaručilo za vklady 20.000 zlatými a hned r. 1862 předložilo ke schválení stanovy, ministerstvo teprve 9. února 1863 projevilo s podnikem svůj souhlas a 26. května 1863 vydalo místodržitelství v Brně výnos, třebíčským živnostnictvem dlouho očekávaný. Ihned byl opatřen úpisy měšťanstva potřebný základní kapitál 2.119 zl. r. č., takže 8. června 1863 bylo možno zahájiti činnost spořitelny.

V prvním ředitelství byl protektorem Vincenc hrabě z Waldsteinu-Wartenbergu, císařským komisařem místodržitelský rada Alois Watyka, ředitelem Karel Fundulus, starosta města, členy „správectva" Václav Triedl, dr. Jan Kafka, Ant. Hoppe, Ant. Schober, a Karel Kravany. Nová spořitelna byla zprvu, až do r. 1873 vedena úředníky obecními. Ráz spořitelny byl jednou český, po druhé německý, podle toho, jaká byla právě radnice. Nutno však zdůrazniti, že si ředitelství i úřednictvo hledělo vždy především prosperity ústavu a prospěchu občanstva a jazykových sporů se vystříhalo. Bylo to ovšem umožněno také tím, že české občanstvo dlouho nebylo národně uvědomělé na tolik, aby těžce neslo německé úřadování spořitelny.

Spořitelna se brzo mohla vykázati jistým ziskem. Půjčený základní kapitál rychle byl splácen a ústav pracoval pak již s vlastními vklady, jež na konci r. 1864 dosáhly i s úroky 49.308 zl. 42.5 kr. Půjčky

poskytované jednotlivcům i obcím činily koncem r. 1864 již 33.639 zl. 97 kr. Zároveň byl založen reservní fond 438 zl. 31 kr.

Není možno sledovati podrobně číselný vývoj ústavu. Stačí, když si všimneme zvláštních událostí, jichž účinek se projevil také v prosperitě spořitelny.

Prvním vážným ohrožením činnosti mladé spořitelny byla prusko-rakouská válka v r. 1866. Úřadování spořitelny bylo zastaveno, peníze odvezeny až do Štyrského Hradce. Jakmile však uzavřen mír, spořitelna mohla od 2. srpna opět zahájiti svou činnost, jež docela nahradila ztráty přestávkou způsobené. Přes to, že úroková míra byla snížena z 6 na 5%, a přes velké škody, jež utrpělo obyvatelstvo třebíčského kraje pruským vpádem, částka vkladů na konci r. 1866 stoupla proti r. 1865 o více než 50%, současně však stejnou měrou stoupaly půjčky.

Když po pádu ministerstva Hohenwartova došlo k novému období protičeské politiky se strany vlády, také v Třebíči byl učiněn pokus český živel zeslabiti, a to útokem na hospodářskou zálohu kraje, na oba české peněžní ústavy v Třebíči, Občanskou záložnu a Městskou spořitelnu. Občanská záložna prý se provinila neopatrným půjčováním peněz (60.000 na „Národní dům"), Městské spořitelně a současně městu byla vnucena správní komise skládající se z občanů německého smýšlení. Německá nebo většinou německá správa spořitelny trvala až do roku 1882, kdy i ve volbách do městského zastupitelstva zvítězila strana národní. Ředitelství spořitelny převzal jako „vrchní" ředitel Alois Hassek na místě A. Fundulusa.

Jak již bylo řečeno, změny národnostní neměly na vývoj ústavu a jeho bilanci valného vlivu. Ale od r. 1881 pozorujeme podle přehledu vkladů náhlý jejich pokles. Byl způsoben obecnou finanční situací ve státě. Bylo dosti pohotových peněz, ale nikam nebylo je možno zapůjčiti. Ředitelství spořitelny jen s obtížemi a také s jistým risikem nabízelo úvěry až do Rakous. Konečně bylo nutno snížiti úrok až na 4%, tím však byl zastaven příliv vkladů a nastalo vypovídání kapitálů a ukládání v ústavech jiných, s výhodnější mírou úrokovou, ač ne vždy dosti bezpečných. Příliv vkladů nastal se změnou úrokové míry r. 1889 a udržel se již trvale. Po Aloisu Hassekovi a Janu Kubešovi stal se předsedou ředitelstva r. 1906 dr. Karel Přerovský, r. 1919 prof. Jar. Hrabák, pak dr. O. Jakubský jako předseda správní komise do r. 1926. Od roku 1926 do roku 1930 byl předsedou Jindřich Štulík, od r. 1930 jest předsedou ředitelstva Josef Vaněk, poslanec a starosta města Třebíče, předsedou výboru senátor Jan Jílek.

Jako každý, i nejlépe vedený ústav, ani třebíčská spořitelna neobešla se beze ztrát, nikdy však nebyl poškozen vkladatel a důvěra ke spořitelně neklesla. V letech osmdesátých bylo v dražbě prodáno několik domů ve Vídni, na něž spořitelna poskytla zápůjčky, ale ztrát nebylo. Teprve když na popud místoředitele Pavla Böhma byly koupeny dvě usedlosti v Dolním Siebenbrunnu v Dolních Rakousích, bylo na nich prohospodařeno během několika let skoro 8.000 zl. Horším nebezpečím byla r. 1906 zpráva, že jeden z úředníků po několik let poškozoval spořitelnu. Schodek byl uhrazen částečně z pozůstalosti úředníkovy, z větší části odepsán na vrub reservního fondu, takže prohlášení ředitelstva v tomto smyslu stačilo, aby vkladatelé byli upokojeni a důvěra opět obnovena.

Za světové války mělo býti zisků spořitelny a vkladů českých lidí užito ve prospěch válečných snah rakouských. Ředitelství na přímý skoro rozkaz místodržitelství musilo zvyšovati sumy, upsané na válečné půjčky. Na štěstí se podařilo hned po převratě tyto „cenné" papíry prodati, ostatní dluhopisy rakouské byly vyměněny za československé, takže spořitelna musila nahraditi jen kursovní rozdíly.

Městská spořitelna v Třebíči od počátku zůstávala věrna svému určení: Opatrovala bezpečně úspory jednotlivců, poskytujíc jim slušný úrok, vedle toho poskytovala zápůjčky zvláště rolníkům, z nichž mnohé „jedním rázem z drápů lichvářských vysvobodila". Sledujeme-li čísla zápůjček hypotekárních a zápůjček okresům a obcím, vidíme, že mnohé obecně prospěšné podniky byly umožněny jen činnou účastí třebíčské spořitelny. Do konce r. 1931 bylo na hypotéky, veřejným svazkům, na cenné papíry a jiné půjčeno celkem na 250 milionů Kč.

Jsou to čísla úctyhodná, pomyslíme-li, že tak prostřednictvím spořitelny náš chudý kraj budoval sám, bez cizí pomoci, svůj hospodářský život.

Je přirozené, že zvláště město Třebíč samo mělo užitek z prosperity ústavu. Poskytnutím dlouhodobých zápůjček bylo obci třebíčské možno postaviti r. 1897 poštovní budovu, roku 1901 nemocnici, v r. 1903 koupeno hasičské skladiště atd. Krátkodobé zápůjčky pomohly městu přenésti se přes období, kdy nebylo v městské pokladně dosti hotových peněz, bez finančních ztrát.

Rokem 1873 počíná řada darů věnovaných účelům obecně užitečným, ústavům a institucím sociálním a kulturním, ve prospěch školství, k podpoře propagace spořivosti. Dary tyto dosahují částky vyšší než 1,500.000.— Kč a byl jich účasten celý kraj. Opět to bylo město Třebíč, jež mohlo pomocí těchto darů splniti celou řadu veřej-

ně prospěšných úkolů. R. 1883 poskytnuto obci na zřízení umrlčí komory 1.300 zl., 1885 na stavbu budovy gymnasijní 13.200 zl., 1886/7 příspěvek na stavbu dráhy Zastávka-Okříšky 7.000 zl., 1888 na sochu sv. Cyrila a Metoděje 461 zl., 1890 na vodovod, gymnasium a desinfekční přístroj 17.500 zl. Tento značný dar byl téhož roku ještě zvětšen o 16.601 zl., jež spořitelna vyplatila za dům Bergrův č. 37 v býv. jejkovské bráně, který byl pak darován obci. Řada darů ve prospěch obce nekončí ani dnes, kdy spořitelna umožnila opravu horní části městské věže, založení sadů na náměstí Legií, doplnění inventáře městského archivu, založení fondu pro stavbu chudobince, Domu osvěty, městských lázní, v úhrnné částce okolo 250.000.— Kč a četné jiné prospěšné podniky.

V době popřevratové požadavky kladené na úvěrovou službu spořitelny i na její štědrost stále stoupají. Stavební ruch jak ve městě, tak i na venkově vyžadoval peněz, jichž nebylo a není obyčejně na hotovosti ani u soukromníků, ani u stavitelů. Spořitelna poskytla proto zápůjček na státní záruku i bez ní, za mnoho milionů korun. Její zásluhou jest, že se životní úroveň městského i venkovského člověka podstatně zvýšila proti době předválečné, poněvadž spořitelna mnohému opatřila slušné obydlí a — mnohého naučila šetřiti.

Situace venkova byla v posledních letech až do nedávné doby podstatně jiná. Venkov své přebytky ukládal, a pokud vypůjčoval, byly to peníze na investice, jež měly rentabilitu statku a pozemků zvýšiti. Ale v posledních letech následkem světového poklesu cen zemědělských výrobků, malého odbytu dřevin, směšně nízké ceny dobytka, zhoršily se poměry mnohého zemědělce tak, že chtěl-li vyhověti svým závazkům z doby dřívější nebo chtěl-li udržeti provoz svého hospodářství, byl nucen si vypůjčiti. Částky půjčené venkovu — nepočítajíc půjčky obcím — jdou do milionů.

Spořitelna třebíčská není všeužitečným peněžním ústavem pouze na papíře, podle zákona ze dne 14. dubna 1920, ale ve skutečnosti. Úkol, pomáhati a prospívati veřejným zájmům, plní dobře. Výše vkladů přes 95 mil. Kč, složených u centrálního ústavu v Třebíči a u poboček v Náměšti, Hrotovicích, Mohelně a Okříškách, ukazuje, že veřejnost poznává nejen pevnost a plnou bezpečnost ústavu, ale také jeho prospěšnost. Jest si jen přáti, aby zájem a důvěra byla udržena i v budoucnosti. Bude to k užitku celému kraji.

Dr. Jaromír Koutek:

Geologická historie Třebíčska.

Kdo se dívá na dnešní mírně kopčitou naši krajinu, nikdy by neřekl, že se ke konci prvohor, v dobách, kdy se ukládala v našich zemích ložiska kamenného uhlí, v místech dnešní Českomoravské vysočiny tyčilo ohromné pásemnaté horstvo, ne nepodobné dnešním Alpám, kterému geologové dali proto jméno Alp kamenouhelných nebo variských.

Stopy tohoto pohoří, dnes již neexistujícího, můžeme pozorovati v starých hrástech Evropy, jimiž vyhlédají zvrásněné a většinou překrystalované horniny prvohorní i starší, zpod pláště mladších útvarů usazených. Jednou z největších jest právě Český massiv, jehož východní, vlastně jihovýchodní části náleží i naše vysočina, zvláště Třebíčsko. Stopy tohoto starého pohoří variského vidíme v Plateau-Central ve Francii, odkud se kamenouhelné Alpy táhly přes Vogesy, Schwarzwald, Smrčiny do Českého massivu. V Sudetách se stáčely k jihovýchodu až k jihu a přes dnešní Českomoravskou vysočinu pokračovaly k Dunaji, kde se jejich stopy ztrácejí v dnešních Alpách.

Nikdo by neřekl, jak pohnutou historii prodělala naše rodná hrouda. Jaké konvulse jí zmítaly za horotvorného procesu ke konci prvohor, kdy staré mořské usazeniny prvohorní, a snad i starší, poklesly do nesmírných hlubin zemských, v nichž byly spolu se starými krystalickými a vyvřelými horninami vydány na pospas nepomyslitelným tlakům a teplotám, jež z nich vytvořily dnešní krystalické břidlice, ruly, hlavní stavivo naší vysočiny.

Od té doby se přehnalo mnoho milionů let. Některé geologické epochy zanechaly větší nebo menší stopy na tváři naší krajiny. Za nich soustavně bylo obrušováno a snášeno staré horstvo variské, stírán víc a více jeho horský ráz. Po dvakráte byl dokonce trup

bývalých hor zalit mořem — v době jurské a v mladších třetihorách — a dvakráte mořem opuštěn.

Skalním podkladem největší části Třebíčska jsou prastaré horniny, většinou neznámého geologického stáří, krystalické břidlice, hlavně ruly, jež byly proniknuty v době kamenouhelné massivy žul, často silně syenitické příchuti, dokonce můžeme konstatovati i skutečné pyroxenické syenity (v okolí Brancouz). Až do nedávna bylo stáří rul a žul považováno za prahorní, za nejstarší součást zemské kůry. Tyto názory však byly velmi modifikovány v novějších dobách naukou o metamorfismu, to jest o přeměně usazených i vyvřelých hornin v krystalické břidlice, které se mohly za jistých podmínek vytvořiti v kterékoliv geologické době, nikoliv jenom v prahorách. Byl dokonce čas, kdy všecky krystalické břidlice Českomoravské vysočiny byly šmahem kladeny do siluru (Hinterlechner).

Krystalické břidlice Třebíčska můžeme rozděliti především na dva veliké, samostatné strukturní celky, odlišné rázem svých hornin a intensitou překrystalování. Především je to větší část okresu od čáry Náměšť — Jedov — Březník — Kuroslepy — Oslavany na západ nebo jihozápad, vyznačená intensivním překrystalováním původních sedimentů a vyvřelin, které vznikly ve značných hloubkách zemské kůry a za velikého tlaku; jsou to nejrůznější ruly, amfibolity, granulity, hadce, krystalické vápence a erlany, jsou to tytéž horniny, které vytvářejí většinu středních a jižních Čech, severozápadní část Dolních Rakous (Waldviertel), část Horních Rakous a Bavorska. Proto byly nazvány pásmem *dunajsko-vltavským* (moldanubikum), podle hlavních řek, jež tímto pásmem protékají.

Od těchto hornin se nápadně odráží komplex hornin menší krystalinity, v němž převládají fylity (jemné krystalické břidlice hedvábného lesku), s pruhy méně překrystalisovaných vápenců, tuhy, amfibolitů a pak zejména „bítešská rula", tvořící okolí Ketkovic, Rapotic, Kralic, Jinošova a Jakubova, jež jest vlastně deformovanou původní porfyrickou žulou, přeměněnou v „očkatou" rulu. Západní část okresu, moldanubskou, vyznačenou velikou intensitou překrystalování, dělí opět na dvě vyvřelý žulový massiv třebíčsko-meziříčský, ve tvaru ohromného trojúhelníka, na němž leží Třebíč. Na západ od linie Újezd, Řípov, Račerovice, Čechtín tvoří podklad Třebíčska hlavně ruly usazeného původu, tak zvané pararuly, hlavně s nerostem kordieritem, namodralým křemičitanem hořečnato-hlinitým („kordieritické ruly") s četnými vložkami bílého krystalického vá-

pence, často bohatého na kontaktní minerály (forsterit, flogopit, spinel, diopsid, granát, welastonit atd., v okolí Čihalína, Čechočovic, Nové Vsi, Sokolí, Zašovic), nebo vzácnější křemičitan lithný, spodumen, jako u Čichova. K vápencům přistupují ruly grafitické a grafity (Červená Lhota, Řípov, Mastník, Kojetice) a četné pruhy černozelených, krystalických amfibolitů. Velmi nápadným členem tohoto komplexu krystalických břidlic jest mohutný pruh křemence, který pro svou malou schopnost k větrání vysoko činí nad okolí. Je to markantní řetěz vrcholů, táhnoucí se od Brtnice (Černé lesy), přes lesy heraltické, směrem na jih. Na kontaktu s žulovým massivem třebíčským jsou kordieritické ruly ve velké míře proniknuty hmotou aplitickou, to jest bílou žulou, na slídu chudou, která rovněž nesnadno větrá a vyniká ve formě nápadných kamýků nad okolí. Nejmarkantnější jest Kostelíček u Třebíče, pod nímž nedávno, při stavbě sokolského stadionu, byly nalezeny překrásné nerosty: granáty, turmalíny, silimanit, arsenopyrit, kazivec atd.

Žulový massiv třebíčsko-meziříčský budován jest hlavně žulou porfyrickou, to jest žulou s velikými, pravidelně vyvinutými krystaly bílého živce, jež se nápadně odrážejí od temnější jemné základní hmoty, budované vedle živců tmavou slídou (biotitem), křemenem, často též amfibolem, vedle jiných minerálů přídatných. Porfyrickou žulou třebíčskou prorážejí přečetné aplitové žíly a žilky, bílé i růžové barvy (na př. u rybníka Židlocha), které více vzdorují větrání a vytvářejí proto nápadné žebroví reliefu. Sem tam se zachovaly na žule zbytky jejího rulového pláště v podobě isolovaných ker, hlavně je to velká rulová kra mezi Pozďatínem a Zahrádkou, ze všech stran žulou obklopená.

Na rozdíl od rul na západ od třebíčsko-meziříčského massivu jsou ruly na východ od něho (asi východně od čáry Myslibořice — Zárubice — Studenec — Koněšín — Ocmanice) značně monotonní, neobsahují větších vložek vápenců, jež by svědčily pro usazený původ rul, naopak obsahují veliké množství metamorfovaných hornin vyvřelých, hlavně granulitů (bělokamenů), hadců a amfibolitů. Ostatně samy ruly, jež jmenované horniny obklopují, jsou považovány některými autory za původně stlačená eruptiva, vyvřelé horniny žulového rázu. Jsou odkryty překrásně hlubokým kaňonovitým údolím Jihlavky od Vladislavi až ke Kraví hoře. Mezi těmito rulami s granulity a amfibolity a mezi fylity a bítešskou očkatou rulou, o níž byla řeč nahoře, leží nápadné svorové pásmo podkovového průběhu, tu širší, tu užší, obyčejně jenom několik set metrů široké, typicky vyvinuté zejména mezi Kuroslepy a Oslavany. Krásně je odkryto

na př. v cestě z Ketkovic do Ketkovského mlýna. Profesor vídeňské university F. E. Suess, který v naší krajině před lety prováděl detailní studia geologická, je považuje za ruly zpětně přeměněné. O výklad tohoto zajímavého svorového pásma byl veden asi před 20 lety rozhořčený vědecký spor, který měl svůj ohlas v celém geologickém světě.

Od dob kamenouhelné a permské, jimiž končí prvohory a jež zanechaly své stopy ve vrstvách rudých většinou břidlic a pískovců se slojemi uhlí v okolí Oslavan, Zastávky, Řeznovic atd., byly hory alpského charakteru, které se tyčily na nynější naší vysočině, pozvolna snižovány, nivelisovány na bezvýrazný horský trup; vlastně už před počátkem sedimentace svrchního, t. zv. produktivního karbonu či kamenouhelného útvaru bylo provedeno pronikavé zarovnání bývalých hor. Stále je ještě sporné, zdali v době nejmladší jury byla celá Českomoravská vysočina zalita mořem, jak se domnívá na př. nedávno zesnulý prof. pařížské Sorbonny E. Haug, či jenom její nejvýchodnější část v okolí Brna.

Zcela jisté stopy mořské zátopy na Třebíčsku známe až z třetihor, a to z východní části okresu. Je to zejména stará, velmi známá lokalita kralická z mladších třetihor, (neogénu, zvláště stupně jeho miocénu), kde byly v jílech nalezeny přečetné zkamenělé zbytky obyvatel moře: dírkonožci (foraminifery, z nichž některé po prvé byly odtud popsány, na př. Cristellaria kralicensis, brevis, fusifornis, Bradyanna, miocenica atd.), mořské houby, červi (serpuly), mechovky (bryozoa), mlži (na příkl. hřebenatka), kelnatky, skořepatí korýši, zbytky mořských ryb (sluchové kůstky a zuby). Vedle Kralic jsou známy ostrůvky mořských jílů, avšak bez fauny, z Březníka a od Senorad. Mladším třetihorám náležejí také křemenné štěrky, ležící vysoko nad úrovní dnešních řek, na náhorních planinách, tak na Terůvkách u Třebíče, nad Palečkovým mlýnem (Krochoty) u Kožichovic, Senorad, Dukovan a Mohelna, které obsahují sklovité temně zelené nerostné útvary, často kapkovité formy s charakteristickým dolíčkovatým povrchem. Jsou to proslulé moldavity neboli vltavíny, částky ohromného kamenného meteoritu, přetaveného v skelnou hmotu, který padl do našich krajin v době třetihorní.

Tehdy nebylo ještě hlubokých, romantických kaňonovitých údolí Jihlavky a Oslavy, které jsou dnes hluboko zařízuty do starého zarovnaného trupu horského. Naopak, zátopa třetihorního moře dokonala nivelisaci bývalých hor. Dřívější nehluboká údolí a deprese byly vyplněny mořskými nánosy. Údolí dnešní vznikla až po ústupu moře třetihorního poměrně značně pozdě, když se moře stahovalo

přes Panonskou kotlinu (dnešní Maďarsko) do míst moře Černého, které teprve poměrně pozdě bylo spojeno Bosporem s dnešním mořem Středozemním. Tehdy vydouváním dnešních pohraničních částí vysočiny vzniklo také dnešní rozvodí moře Severního a Černého. Za ustupující hladinou stahovaly se staré toky, prodlužujíce se při stálém jejím klesání, vytvářela se nová hydrografická síť. Řeky se zarývaly stále víc a více do zarovnané pláně krystalických břidlic, když v některých úsecích pronikly nehlubokými nánosy třetihorního moře. Z jednotvárného reliefu vystupovaly nevysoké pahorky, budované tvrdšími horninami, jak to namnoze pozorujeme až podnes.

V době diluviální (do níž patří vznik našich cihlářských hlin), kdy nastalo značné zhoršení klimatu — bylo to v době, kdy mohutný pevninný ledovec sahal ze Skandinavie přes Německo až na Severní Moravu a jiné, lokální ledovce přikrývaly Krkonoše a části Šumavy — byly hojnější srážky. Řeky prohlubovaly usilovněji svá koryta do vzdorného podkladu krystalických břidlic. Byla to činnost postupná, v jedné době byla prohlubovací činnost řeky mocnější, v jiné převládalo hromadění materiálu v korytě říčním. Zbytky této postupné prohlubovací činnosti řeky najdeme do dneška. Často na stráni, mnoho a mnoho metrů nad nynější hladinou, můžeme konstatovati zbytky bývalého dna řeky a její nánosy v podobě oblásků a říčního písku na nápadných stupních skalních. Takový poučný obraz uvidíme v okolí Mohelna, Templštejna, Nové Vsi, Sokolí, Řípova. Jsou to „říční terasy".

Ještě dnes jsme svědky, jak řeky neustále prohlubují svoje řečiště. Balvany, svalené do řek s příkrých strání, unášené zvláště za velkých vod se štěrkem a pískem, působí na skalní dno jako pilník. Vydrobený a vymletý materiál bere pak řeka s sebou v podobě písku. Tak se před našima očima stále a stále omlazuje relief Českomoravské vysočiny.

Rudolf Dvořák (Mohelno):

Krásy našeho Pojihlaví a Pooslaví.

Pojihlavím a Pooslavím pojmenoval jsem romantické území, resp. čarokrásná údolí řek Jihlavky od Vladislavě k Templštýnu a Oslavy od Náměště k Oslavanům, jež v Českomoravské vysočině náležejí bez odporu ke krajům turisticky nejzajímavějším.

Ještě do nedávna nebyly krásy těchto hlubokých, lesnatých údolí, oplývajících přírodním bohatstvím, širší turistické veřejnosti známy. Jen velmi málo jednotlivých milovníků přírody nacházelo potěšení v jejích pohádkách. Teprve v posledních desíti letech oživl turistický ruch i v tomto zapomenutém kraji moravském. Vrátiv se po čtyřletém nedobrovolném pobytu (po světové válce) v cizině, vzal jsem si za úkol propagovati návštěvu těchto malebných údolí a seznámiti s jejich krásami širší veřejnost, a to jednak praktickou turistikou, získávaje četné přátele přírody z Třebíče, svého dřívějšího působiště, jednak vábě i turisty ze vzdálenějších krajů Moravy a Čech knížkou: *Turistické obrázky z Pojihlaví a Pooslaví* (1920) a později svým bohatě ilustrovaným (68 vyobrazení) *Průvodcem Pojihlavím a Pooslavím* (1924),*) takže se dnes hemží tento kraj nejen houfy turistů, ale přibývá tu netušenou měrou i letních hostí, kteří chtějí spatřiti tento krásný úsek a ztráviti několik neděl zde v líbezných zákoutích naší západní Moravy.

Kdo neprošel údolí Oslavy od Náměště k Oslavanům, i když někdy slyšel nebo četl o krásném tom kraji, ten by neuvěřil, jaké poklady přírodní, jakou nádheru a romantickou divokost značí milé slůvko Oslava. A přece je tu tolik přírodních krás nakupeno, že se Oslava nejen vyrovná krásnému a hojně navštěvovanému Po-

*) Rud. Dvořák: „Průvodce Pojihlavím a Pooslavím". Nákladem J. F. Kubeše v Třebíči. Stran 174 s 68 vyobrazeními. Cena 15 Kč.

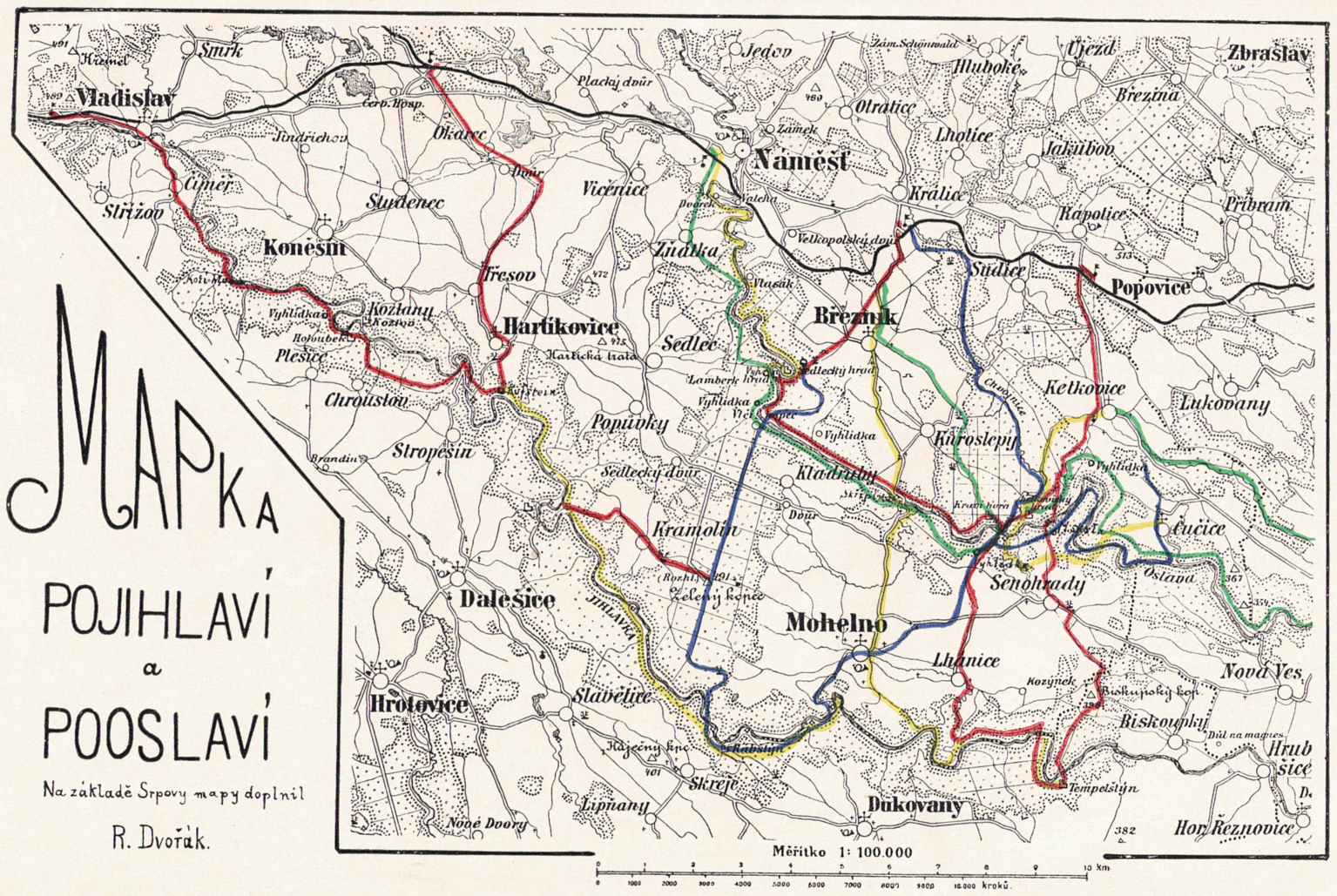
MAPKA
POJIHLAVÍ
a
POOSLAVÍ
Na základě Srpovy mapy doplnil
R. Dvořák.
Vladislav
Smrk
Křemel
Jindřichov
Okarec
Červ. Hosp.
Plačkův dvůr
Jedov
Zám. Schönwald
Hluboké
Újezd
Zbraslav
Březina
Otratice
Zámek
Náměšť
Lholice
Jakubov
Králice
Rapotice
Příbram
Čímeř
Stržov
Studenec
Vičnice
Koněšín
Třesov
Kolvín
Vyhlídka
Kožlany
Kožlov
Holoubek
Plesice
Hartikovice
Hartická hůra
Sedlec
Žďárka
Velkopolský dvůr
Vlasák
Březník
Sedlecký hrad
Lamberk hrad
Vyhlídka
Studice
Popovice
Ketkovice
Lukovany
Chroustov
Popůvky
Stropešín
Brandýn
Sedlecký dvůr
Kladrubky
Skřípov
Kroužek
Kuroslepy
Vyhlídka
Kramolín
Dvůr
Čučice
Ostrava
Senohrady
Dalešice
Rozhled
Zelený konec
JIHLAVKA
Mohelno
Lhánice
Nová Ves
Kozýnek
Biskupský kopec
Biskoupky
Důl na magnes.
Hrubšice
Hrotovice
Slavětice
Hájenský kopec
Skřeje
Tempelštýn
Lipnany
Nové Dvory
Dukovany
Hor. Řeznovice
Měřítko 1: 100.000
10 km
10.000 kroků

dyjí, ale po mnohé stránce je i předčí, honosíc se zákoutími a netušenými skvosty, jimž není tak hned rovno.

A zrovna tak zajímavá je její rodná sestra Jihlavka. Ba zdá se jaksi mohutnější, slavnostnější. Četnými meandry, velmi zajímavými (je tu Kozlov, Dřínová hora, Mohelno), vine se od Vladislavě ke Hrubšicím. V celém tomto svém toku vyryla hluboké koryto a její mohutná skaliska, malebná zákoutí a překrásné lesy lákají a k požitku zvou i turistu i milovníka přírody.

Nejzajímavější zátiší, jak na Jihlavce, tak i na Oslavě, jsou právě v těch končinách, kde pěkné hrady kdysi zdobily malebné ostrožny nad řekami. Zakladatelé těchto hradů vyhlídli si opravdu nejideálnější koutek pro zbudování svého sídla. Ale z hradů bohužel zbylo jen velmi málo, ba skoro nic, jen nepatrné zříceniny: nějaká ta bašta nebo kus zdi, to je vše, co se zachovalo z těch dávných dob na naše časy. Nemůže se tedy Pojihlaví a Pooslaví, k naší veliké lítosti, honositi malebnými zříceninami a hrady (zámky), jako na př. Podyjí. Třeba jsou však zdejší zříceniny nepatrné, přece mají něco zvláštního. Dva hrady totiž stály v bezprostřední blízkosti (jen přes řeku) naproti sobě, tvoříce tak vždy zajímavou dvojici.

Benediktinský klášter třebíčský měl v dobách své slávy a moci v tomto kraji mnoho statků a na jejich ochranu zbudoval tu své hrady: Kozlov, Kufštejn, Sedlecký a Ketkovický hrad proti stojícím již hradům rytířským, z nichž byly statky klášterské často přepadávány a pustošeny. Tak povstaly zajímavé dvojice, a to na Oslavě: Sedlecký či Nový hrad proti Lamberku a Ketkovický hrad proti Kraví hoře, na Jihlavce pak Kozlov proti Holoubku a Kufštejn proti Čalonicím a Rabštýnu. Když pak rytířské hrady — Lamberk, Kraví hora, Holoubek, Čalonice a Rabštýn — byly na rozkaz zemských stavů moravských v polovici 15. století rozbořeny, zašly brzy samy sebou s úpadkem kláštera třebíčského i hrady klášterské.

Jedno z nejkrásnějších zátiší na Jihlavce je pod zříceninami hradu Holoubka, jež se na srázné ostrožně v divokém údolí potůčka Plešického malebně vyjímají. Na protějším břehu řeky zdvíhá se skalisko, na němž kdysi stával hrádek Kozlov; zachovaly se z něho zbytky pranepatrné. S temene Kozlova a zvláště s protějších strmých skal je rozkošná vyhlídka do údolí Jihlavky, která si zde zajímavými zákruty brázdí cestu četnými a romantickými skalisky. Zdá se odtud, jakoby tu tekly tři různé řeky.

Pravou perlou Jihlavky je pak Wilsonova skála (Kufštejn), zajímavý skalní útvar, jeden z nejkrásnějších, jaké jsem kdy

viděl. Sto metrů strmí mohutná skála, nádherně utvářená, nad hladinou řeky a my si dole připadáme jako trpaslíci proti tomuto obrovskému, imposantně vymodelovanému massivu rulovému, jenž tu stojí na stráži jako věrný svědek dob dávno minulých.

Za Dřínovou horou — malebnou zvláště v podzimních barvách —, kterou Jihlavka vysoce zajímavým meandrem obtéká, je pak Rabštýn s úchvatným pohledem na údolí řeky a okolní moře lesů.

Však již za Rabštýnem vtéká Jihlavka do hadcového území pod Mohelnem, kde vykouzlila nádherný meandr s obrovským amfiteatrem. Je to hadcová step, památná a světoznámá, nádherné refugium květeny, milující teplo a sucho, kde našla útulek celá řada rostlin stepních. Tento skvost naší vlasti má býti prohlášen za státní reservaci. Na vrcholu amfiteatru boží muka „Antoníček" značí místo pohřebiště z dávných dob pohanských a odtud je rozkošný pohled na řeku, dole se klikatící.*)

Mohelno je východiskem na nedaleký Templštýn (vzdálený 8 km), bývalé sídlo mocného a bohatého řádu Templářů, jehož rozsáhlé zříceniny bělají se na mohutném a srázném massivu skalním, 120 m vysoko nad řekou. T. zv. branou Templštýnskou vstupuje se do údolí Jihlavky od východu, z Ivančic a Mor. Krumlova.

Hlavním východiskem na Oslavu je Náměšť. Četnými meandry vine se řeka malebnými skalisky granulitovými, později (pod hájenkou Vlasákem) amfibolitovými, kde je v řečišti nakupena taková spousta balvanů, jež se vodě staví do cesty, že se jen stěží jimi prodírá a za vyššího stavu vody přes ně s hukotem se valí. To jsou t. zv. peřeje Oslavy. Za nimi se v brzku octneme v nejzajímavějším zátiší Oslavy, pod zříceninami hradu Lamberka. Tam je unesen návštěvník báječným pohledem na závratná skaliska, vypínající se 120 m nad řekou, a příkré stráně se všech stran, takže se zdá, jako by se octl na dně hluboké propasti.

Jdeme-li z Náměště na Vlčí kopec (lovecký zámeček uprostřed nádherných lesů — zelená značka), přejdeme tři potoky, jež spěchají k řece divoce rozervanými roklemi s četnými kaskádami, shora pak se pokocháme několika nádhernými výhledy do údolí Oslavy.

Nedaleko odtud vévodí celému kraji krásná rozhledna Babylon.

---

*) Rud. Dvořák: „Pohádka Pojihlaví, hadcová step u Mohelna". 1929, vlastním nákladem.

Pod Vlčím kopcem spěchá bystrotoká Oslava přímým údolím, ladným jako obrázek, k mlýnu Skřípině (na silnici) a dále pod Kraví horu, a pohledy dopředu i nazpět uchvacují nás jeden za druhým, zvláště v době podzimních barev. Zde již vcházíme do velkolepého chrámu přírody, kde je nakupeno tolik krás jako snad nikde jinde: bizarní hřeben Ketkovického hradu, tajuplná Chvojnice, mohutná Kraví hora, malebná „Velká skála" (140 m přímo nad řekou), nádherný „Čertův jazyk" s velkolepým amfiteatrem „Plánicí", „Zavřelovo panorama" — to jsou prostě unika naší vlasti. T. zv. branou Čučickou vstupuje se do údolí Oslavy od východu, z Oslavan a Ivančic.

V Pojihlaví a Pooslaví není sice ještě dosud pohodlně upravených cest,*) potřebných lávek a mostů, ani hotelů a turistických chat a jiných vymožeností k pohodlí turistů. Zato však odmění námahu bodrého turisty netknutá ještě příroda, a co tu schází dosud na pohodlné komunikaci, to nahradí mnohonásobně báječný klid, velebné ticho přírody a sváteční nálada, která nás provází po celé pouti.

V mém „Průvodci Pojihlavím a Pooslavím" je popsáno 15 tur, jež jsou celkem dobře značkovány a na „Turistické mapce" zakresleny.**) Každá z nich se dá docela pohodlně za jediný den projíti a ještě zbude dosti času na zotavení a odpočinek. Bystrý turista dovede si zajisté podle turistické mapky různými kombinacemi sestaviti celou řadu tur nových, delších nebo kratších, zcela po chuti. Východiska od trati Brno—Jihlava jsou: nádraží v Rapoticích, Kralicích, Náměšti, Studenci a Vladislavi.

Krajinář akad. malíř Sv. Bobeš z Prahy tráví mezi oběma řekami celý rok od jara do zimy a jeho výstavy po moravských i českých městech hlásají výmluvným štětcem krásy, které nelze sebe vzletnějšími slovy vypsati.

V poslední době pronikají i zdravotní přednosti tohoto kraje; neboť na výslunných svahových polohách obou řek je celá řada vytoužených zákoutí, kde by se pěkně mohly vyvinouti zdravotní kolonie brněnského kraje. Zvýšené pozornosti se těší zvláště slunné

*) Nenamítám nic proti pojmenování některých tur stezkami významných osob (Masarykova stezka, Březinova stezka, Máchalova stezka) na př. odborem KČST Třebíč (nač tolik stezek v jednom kraji?); nehorlím však nikterak pro tury, které nejsou jako takové stezky upraveny — pro nedostačující označení, nedostatek stálých přechodů (lávek přes vodu), často i neschůdnost a pod.

**) Vydal svým nákladem Rud. Dvořák, Mohelno.

kouty v okolí Čučic na Oslavě a v okolí Mohelna na Jihlavce. Tato místa mají zvláště dobré podmínky, aby se v nich vyvinulo cenné, zdravé, weekendové, rekreační místo metropole moravské. Podle zájmu, jaký se jeví o tuto akci u povolaných kruhů, lze předvídati, že se to v brzku uskuteční.

Zprávy Klubu Třebíčanů v Praze.

Zpráva jednatelova.

V květnu 1929 rozeslali jsme všem členům a čelným příznivcům našeho spolku „Zprávy Klubu Třebíčanů v Praze", v nichž bylo věnováno několik stran vzniku Klubu, jeho stanovám, činnosti zábavní a vzpomínkám na udělení čestného členství prof. J. Klimentovi a min. radovi K. Dvořákovi. Doplníme je nyní vylíčením spolkových událostí za poslední tři léta, totiž od roku 1929 až do XI. řádné valné schůze, konané 9. ledna 1932 v Národním domě na Král. Vinohradech. —

Především nutno zaznamenati, že dne 2. listopadu 1929 na mimořádné valné schůzi za čestného člena prohlášen zasloužilý organisátor Klubu po stránce finanční a společenské pan dr. Karel Brabenec, pilný náš místopředseda. Hojně navštívená slavnost stala se skvělým zevním výrazem obliby oslavencovy. Srdečné projevy pana předsedy K. Dvořáka, slečny Nadi Reimoserové a pana JUC. A. Březny a vtipná odpověď dr. Brabence dály se pod rozvinutým krásným praporem našeho Klubu. Na umělecké akademii měli podíl umělci Národního divadla, slečna Božena Půlpánová, člen činohry, a pan Jaroslav Kubala, člen opery, jakož i koncertní pěvkyně slečna Milada Cimlerová. Paní Eva Vrchlická-Reimoserová, člen baletu Národního divadla, předvedla meloplastický tanec k Sukově „Písni lásky", přednesené na houslích slečnou A. Hlouňovou.

Čítá tedy Klub od 2. listopadu 1929 dva čestné členy, pp. K. Dvořáka a dr. K. Brabence, kteří jsou ostatně i členy činnými, a dva členy zakládající (prof. Fiker a Městská Spořitelna v Třebíči). Úhrnný počet členů je 146 (v lednu 1932). Z toho je členů činných (roční příspěvek 40 Kč) 96, členů přispívajících (roční příspěvek 24 Kč) 34 a členů-studentů (roční příspěvek 1 Kč) 16. (Viz seznam!) Radostně zaznamenáváme, že i členové trvale Prahy vzdálení živě se zajímají o Klub a vzorně plní členské povinnosti. S bolestí nutno však připomenouti, že navždy odešli z našich řad v roce 1929 a násl.: paní Karla Brabencová, velkoobchodník Jindřich Kubeš, který byl jedním ze zakladatelů Klubu, odborový přednosta Karel Leopold, chemigraf Jaromír Mládek, rada zem. soudu Jakub Vybíral a v září 1931 paní Cecilie Dvořáková, choť našeho předsedy, která byla od založení Klubu obětavým, pilným a skromným členem. Památku ušlechtilé této krajanky uctilo členstvo hojnou účastí při pohřbu a darem 250 Kč „Jednotě pro zabezpečení chrámu sv. Prokopa v Třebíči-zámku" (místo věnce). —

Podpůrná činnost ve prospěch nemajetného studentstva z Třebíčska a okolí, která je jádrem naší činnosti spolkové, zaměstnávala Klub v posledních letech větší ještě měrou než v letech předchozích, kdy hospodářská krise tolik nedoléhala. Od počátku školního roku 1929/1930 zvýšil se počet podporovaných z dřívějších 10 (ve školním roce 1928/1929) na 12 studujících, z nichž v posledním roce 1931/1932 jsou 4 právníci, 4 filosofové, 2 kandi-

dáti lékařství, 1 přírodozpytec a 1 posluchač techniky. S radostí pozoruje Klub počet studujících, kteří za jeho hmotného přispění s úspěchem absolvovali školy vysoké a zaujímají pevné místo ve veřejném životě. Význam podpůrné činnosti vysvitne ovšem názorněji ze zprávy pokladníkovy. Končíme tento odstavec zaznamenáním úmrtí jednoho z četných podporovatelů Klubu, pana presidenta banky Anglo-československé, býv. ministra Kuneše Sonntaga († 1931), jehož nenáročná dobročinnost často štědře Klubu vypomohla. Doufejme, že získáním nových členů a účinným povznesením zájmů o naše cíle zlepšíme aspoň částečně finanční situaci Klubu, stále ohrožovanou. —

Velmi důležitým počinem organisačním bylo usnesení o splácení přijatých podpor. — V postupu při udělování podpor nebylo nic měněno. Platí tedy i nadále, že studující, ucházející se o podporu, podají před počátkem semestru žádosti, na zvláštním vzorci sepsané, prostřednictvím třebíčského důvěrníka Klubu, gymn. profesora dr. K. Padrty. Důvěrník připojí zprávu o žadatelových majetkových poměrech a zašle žádosti jednateli spolku do Prahy. Výbor rozhodne, zdali podpora má býti udělena, a v kladném případě navrhne i výši podpory kuratoriu spolkového jmění, které zmocní pokladníka k poukázání výplat. Z členů výboru přesvědčuje se zejména pokladník velmi často o prospěchu podporovaných, jak nahlédnutím do kollokvijních vysvědčení anebo indexů tak i přímými dotazy na fakultách. Základna, podle níž se určila výše podpory, může se změniti i za školního roku (neprospěchem ve studiích, nabytím požitků z jiných nadací), a proto nejsou nikdy vyloučeny změny ve výši podpor (snížení, odnětí, p. p. i zvýšení). Výbor se snaží býti v úzkém styku se studenty, což má i značný význam výchovný.

Přes to, že Klub za deset let svého trvání vyplatil studentům na podporách přes 120.000 Kč, přihlásilo se z 28 absolventů vysokých škol jen osm za členy našeho spolku s nepatrným poměrně ročním příspěvkem. Nepoměr tento stal se křiklavým zvláště v roce 1931, kdy Klub sám často pocítil trpké nesnáze finanční. Není divu, že již od výborové schůze, konané 17. října 1930, sledována byla dlouholetá praxe velkých podpůrných spolků studentských („Radhoště" „Detvana"), které soustavně požadují splácení podpor; zaznamenati sluší, že i dva z našich podporovaných přislíbili z vlastního popudu, že Klubu vše, co přijmou, později vrátí.

Na výborové schůzi 31. března 1931 bylo definitivně usneseno, aby pokladník požadoval od podporovaných studujících dlužní úpis (jsou-li dosud nezletilí, revers), že počnou podpory Klubu spláceti, jakmile nabudou pevného místa s přiměřeným platem. Na schůzích 16. června a 31. října 1931 odhlasovány byly i podrobné modality, z nichž vysvítá poměrně malá tíživost povinných splátek:

a) nejmenší příjem, jehož nabytím nastává povinnost ke splátkám, bude u svobodných 15.000 Kč, u ženatých 20.000 Kč (bez srážek),

b) měsíčně se splácí nejméně dvacátina toho, co bylo za studií přijato na podporách, nejvýše však 33.30 Kč,,

c) kolkování reversů a dlužních úpisů tíží Klub.

JUDr. Novák, referent o této věci, sestavil text vzorců pro revers a dlužní úpis, a dal pořídíti zásobu jich pro pokladníka. Není snad ani zapotřebí vyzvednouti, že výbor těmito sociálními opatřeními postavil podporování studentstva v zájmu budoucích generací na zcela bezpečný právní základ. —

Od února 1931 zaměstnávala nás příprava k účasti na oslavě 60-letého trvání třebíčského gymnasia. Klub, pamětliv toho, že se právě před desíti lety zrodila v třebíčském gymnasiu myšlenka založiti krajanské sdružení v hlavním městě našeho státu, uspořádal dne 23. května zdařilý zájezd do Třebíče, na němž měl účast nejen skoro celý výbor, nýbrž i četní členové. Znamenité porozumění, které jsme nalezli u všech kulturních činitelů našeho rodiště, umožnilo nám konání jubilejní slavnostní schůze dne 25. května v zasedací síni městské radnice. Na schůzi, hojně navštívené vybranými hosty místními, stal se obzvláště patrným vysoký morální význam bezprostředního styku s representanty třebíčské obce. Všechny pražské i třebíčské účastníky dosud hřejí skvělé projevy našeho předsedy,

pana Karla Dvořáka a zástupce pražského našeho studentstva pana Ladislava Čermáka, kandidáta práv, jakož i srdečné pozdravy pana ředitele gymnasia dr. J. Kozlovského a pana Josefa Vaňka, poslance Národního shromáždění a starosty města. Potěšil nás i pozdrav bratrského „Klubu Třebíčanů v Brně", který se ustavil po našem vzoru dne 11. března 1931, z úst pana rady zemské politické správy Brancovského.

Novým úsekem naší činnosti je úzká spolučinnost s „Národohospodářským svazem západomoravským". Zástupci tohoto Svazu požádali nás dopisem 1. února 1931, aby „Klub Třebíčanů v Praze" vyslal spolupracovníky do nově zřizované pražské odbočky. Po vyslechnutí referátů pp. Al. Reimosera a Hanuše Sýkory Klub ochotně poskytl i peněžitou zálohu na potřeby kancelářské a pokladník náš, prof. Machovec, funguje i jako pokladník pražské odbočky (pražského odboru) Svazu. K nemalé naší radosti zaujímají členové našeho spolku čelné funkce ve Svazu, kde pilně řeší hojné národohospodářské úkoly pro široký kraj západomoravský, nezapomínajíce při tom na Třebíč. (Je to důležité, neboť podle původních stanov Národohosp. svazu západomor. nebylo Třebíčsko, ač leží ve středu západní Moravy, účastno podniků této důležité národohospodářské organisace).

Činnost dobročinná, stanovami úzce vymezená (podporování Třebíčanů studujících v Praze) nedovoluje, aby Klub finančně dotoval dobročinné a kulturní cíle jiných osvětových činitelů, byť i jejich význam nemohl a nesměl přezírati. V důsledku toho je nutno na př. zamítati žádosti o podporu těch, kdož studují jinde než v Praze. Sem dlužno zařaditi i přednášku pana min. rady K. Dvořáka „O pokladech naší Moravy" (o uměleckých památkách a lidovém umění na Moravě), konanou 26. března 1929 na žádost „Jednoty pro zabezpečení chrámu sv. Prokopa v Třebíči-zámku" ve prospěch znovuzřízení hlavního portálu. — Zcela výjimečně přistoupil v roce 1930 Klub za člena třebíčského „Spolku pro postavení pomníku národnímu našemu bohatýrovi plukovníku Švecovi a Janu Máchalovi (s ročním příspěvkem [právnických osob] 50 Kč).

Zábavní činnost Klubu nevybočovala zprvu z tradičních našich zkušeností. Poutavé přednášky (p. minist. rady K. Dvořáka „O Alžíru a Tunisu" dne 8. XI. 1930 a p. dra Vlad. Krajiny, asistenta Botanického ústavu Karlovy university „O výzkumné cestě na Havajské souostroví" dne 7. III. 1931, vesměs s původními světelnými obrazy) střídaly se s vážnými večírky hudebními a dramatickými, zpestřenými i ukázkami baletního umění. Obětavě podaly nám pomocnou ruku dámy: Brázdová (14. XII. 1929), Cimlerová 4. V. a 2. XI. 1929), Hlouňová (2. XI. 1929), Klimešová-Poláková se svou baletní školou (16. III., 5. X. 1929, 8. II. a 6. XII. 1930), Půlpánová (6. III., 4. V., 2. XI. 1929, 14. XI. 1931), Jiřina a Hela Volmanové (14. XII. 1929), Vrchlická-Reimoserová (4. V. a 2. XI. 1929), pánové: Formánek (4. V. 1929), Krejčí (16. III. 1929), Kratina (16. III. 1929), Kubala (2. XI. 1929), Mareček (5. IV. 1930 a 14. XI. 1931) a dr. Velkoborský (14. XII. 1929 a 14. XI. 1931). Dne 13. IV. 1929 představil se našemu obecenstvu divadelní soubor Eduarda Kozla několika aktovkami, dne 6. XII. 1930 poslechli jsme komorní kvarteto Kratina-Kliment-Vaněk-Šos (Mozartova „Serenata"), — Kostymní ples, konaný dne 8. II. 1930 ve dvoranách Domu čsl. inženýrů, byl velmi okázalý; zpestřila ho i rokoková půlnoční scéna, kterou předvedlo 44 účinkujících; ples navštívil i pan ministr financí, dr. Engliš a téměř všichni v Praze dlící přátelé Klubu; úspěch finanční byl znamenitý. Bohužel, hospodářská krise nutí četné členy výboru ke zvýšené opatrnosti, takže podnik podobného rozsahu nebyl od té doby uspořádán. — V posledním roce (1931) stala se zábavní činnost našeho klubu zásluhou vtipného dr. Nováka velmi originální, vyznamenávajíc se namnoze odvážnou původností a kladouc arci i značné požadavky na uměleckou improvisaci. S úsměvem pročítáme a vzpomínáme programů rozmarných večírků: 14. II. vepřové hody, zakončené tancem „girls" Klubu Třebíčanů („jitrnicové finale"), 11. IV „aprilové soireé" s veselými přednáškami Osvětového kursu pro ženské otázky, 10. X. přísné projednávání věcí praporních po způsobu řádu praporního a hrdelního a 12. XII. mikulášský zápas boxem „anděl versus ďábel" zakončený sborem „Třebíčská balada".

Na konec poznámku o tom, k d e a k d y s e s c h á z í m e? Od prázdnin 1931 v Národním domě na Král. Vinohradech. Společenské večírky konají se první nebo druhou sobotu v měsících říjnu až dubnu a oznamovány jsou tištěnými pozvánkami (nikoli tedy v denních listech) všem členům a též těm, kdož z nečlenů jeví o Klub zájem (zasílají se i mimo Prahu). Schůzku v lednu hlásíme policejnímu ředitelství jako řádnou valnou hromadu a věnujeme ji výhradně spolkovým záležitostem, především volbám do výboru a kuratoria. Členy výboru (a náhradníky) i s třemi kooptovanými členy výboru, v počtu 17 osob svolává jednatel podle potřeby, nejméně jednou do měsíce (vyjma červenec a srpen). Kuratorium (pětičlenné) koná schůze namnoze odděleně. — Na Vinohrady dostali jsme se po delší pestré pouti Prahou. V dubnu 1928 opustili jsme hotel „U Zlaté husy", který sloužil nám za středisko od 1. II. 1922; výjimečně byly konány jinde III. až VI. maškarní ples (r. 1925, 1926 a 1927 ve dvoranách „Domácnosti" v Lazarské ulici a r. 1928 v domě „Národního Klubu" v Celetné ulici). Od 3. X. 1928 do 12. I. 1929 kotvili jsme v kavárně „Opera" na Smíchově, poté v novém paláci „Avion" na Václavském náměstí (27. II.—14. XII. 1929). Výbor spolku, okusiv přechodně přístřeší v restauraci u Teissigů ve Spálené ulici (27. XII. 1929) a v nové kavárně „Fénix" na Václavském náměstí (IX. řádná valná schůze 18. I. 1930) pořádal VII. ples v Domě inženýrů (8. II. 1930), dozvuky však v hotelu „Palace" (1. III.) a společenské večery v Teissigově „Grand-Restaurantu" v Celetné ulici (od 11. X. 1930 do konce jarní sezony 1931), výborová jednání konala se však namnoze i ve Spálené ulici (u Teissigů) a posléze v kavárně „Louvre" na Národní třídě. — Jak dlouho setrváme na Vinohradech, nevíme. Poněvadž některé dopisy zabloudí i nyní ještě do hotelu „U zlaté husy", jest účelné říditi je na adresu jednatelova bytu Praha XIV., Jaromírova ul. 30.

Dr. J o s e f K l i m e n t,
t. č. jednatel Klubu.

Zpráva pokladníkova.

Ve „Zprávách Klubu Třebíčanů v Praze" v roce 1929 podal jsem v tabulce statistický přehled o činnosti Klubu od jeho založení v roce 1922 do prosince 1928.

Byl to zajisté v prvé řadě sloupec poskytnutých podpor, který upoutal pozornost všech, kdož si naše první zprávy o činnosti Klubu pročtli. Skoro statisícová suma podpor byla nejlepším dokladem o činnosti našeho spolku v těch několika málo letech.

Částka ta do 31. prosince 1931 vzrostla na **Kč 130.337.50.**

V letošním školním roce podporuje klub 12 studentů. Pět dostává měsíční podporu po Kč 150.—, šest po Kč 100.— a jeden po Kč 50.—, takže pokladník potřebuje k měsíční výplatě Kč 1.400.—.

Šest stipendistů je přímo z Třebíče, šest z obcí třebíčského okresu.

Zábavní odbor Klubu přispěl na podpory v letech 1929—31 ze svých výtěžků částkou Kč 1.800.—.

Příjem členských příspěvků vykazuje rok od roku stálý vzestup. V roce 1929 i s nedoplatky z minulých let vybráno Kč 5.689.—, v roce 1930 Kč 4.555.— a v posledním roce Kč 4986.—.

Pokladní zpráva za rok 1931, podaná na valné hromadě dne 9. ledna 1932, vykazuje tyto položky:

P ř í j e m:	Členské příspěvky	Kč	4.986.—
	Příjem výboru	Kč	5.269.20
	Jmění ve správě kuratoria	Kč	106.532.15
		Kč	**116.787.35**

Vydání:		
	Vydání výboru	Kč 469.75
	Vydání kuratoria (podpory)	Kč 15.800.—
	Hotové jmění .	Kč 100.517.60
		Kč **116.787.35**

Hotové jmění vykázáno takto:

Vklad u Zemské banky	Kč	100.000.—
Vklad u Vinohradské záložny	Kč	76.—
Poštovní spořitelna	Kč	176.90
Na hotovosti	Kč	264.70
Úhrnem	Kč	100.517.60

Zásluhu o to, že klub může každoročně vykazovati tisícové částky podpor (v roce 1931 Kč 15.800.—), má i celá řada neochabujících příznivců, jejichž jména se téměř každoročně objevují v naší pokladní knize.

Apeluji i v této své zprávě zejména na ty bývalé stipendisty, kteří se dosud ani členy klubu nestali, aby vzpomněli, že i po nich každoročně přichází celá řada nových, také potřebných studentů; nechť se alespoň ročním členských příspěvkem snaží Klubu dokázati, že nezapomínají, čím jim Klub na studiích přispěl.

Poněvadž nám z technických důvodů není možno kvitovati došlé dary v novinách, činím tak opět v této zprávě. Ve „Zprávách" v roce 1929 byly uvedeny příspěvky došlé do 15. června 1929. Připojuji tedy příspěvky došlé od 15. června 1929 do konce roku 1931. Děkujeme srdečně všem, kdož naši sociální činnost pochopili.

Rok 1929.

Kč 300.— zaslal: T. G. Masaryk, president republiky.

Kč 200.— Městská spořitelna v Třebíči.

Kč 100.—: Cyrill Kousal, vrch. komisař politické správy v Jihlavě.
Továrna na uzeniny a konservy v Kostelci u Jihlavy.

Kč 60.—: Miloslav Hassek, průmyslník v Třebíči.

Kč 50.—: Frant. Špaček, ředitel gymn. v Trnavě na Slovensku;
Dr. Karel Švábeník, advokát v Praze;
Docent Dr. Váňa, primář v Třebíči.

Kč 30.—: Ant. Černý, ředitel stav. podniku v Praze;
Jos. Šimonides, Třebíč;
Společenstvo živnostníků soudního okresu třebíčského.

Kč 25.—: Dr. Matouš-Malbohan, odborový přednosta v Praze;
Profesorský sbor gymnasia v Třebíči;
Fr. Vaněk, ředitel Městské spořitelny v Třebíči;
Fr. Wallig, továrník v Třebíči.

Kč 24.—: Frant. Brůža, ředitel škol v Okříškách;
A. M. Grünberger, Třebíč;
JUDr. Frant. Krška, zem. advokát v Třebíči;
Frant. Kheil, říd. učitel v Třebíči;
Dr. Roman Rössel, rada vrch. zem. soudu v Brně;
JUDr. Frant. Řehůžek, advokát v Třebíči;
Berthold Subak v Třebíči.

Kč 20.—; Bedřich Albert, správce továrny v Třebíči II.;
P. Frant. Běloch, katecheta, Hodonín;
Boh. Bradáč, profesor v Jihlavě;
Karel Caha, obchod se střižním zbožím v Třebíči;
Boh. Grmela, Brno;
Ph. Mr. Ant. Jakubce synové, lékárna v Třebíči;
Leopold Kafka, berní ředitel v Třebíči;

V. Kocourek, min. rada, Praha XI.;
MUDr. Kar. Kupec, lékař v Třebíči;
P. Ant. Pokorný, farář, Popice;
Boh. Tichánek, ředitel reálky v Novém Městě na Mor.;
Dr. Jan Toman, veter. rada, Mor. Ostrava;
Gustav Vrbka, hotelier v Chotěboři;

Kč 15.—: P. Jakub Jeleček, farář v Komíně u Brna;
V. Kolář, řed. měšť. školy v Jaroměřicích;
Správa obecné školy ve Vladislavi.

Kč 10.—: P. Frant. Branč, farář v Čáslavi;
Frant. Honz, říd. učitel v Budišově;
P. Matěj Chládek, profesor v Brně;
Dr. Karas, zubní lékař v Třebíči;
Dr. Frant. Kraus, Šumvald u Znojma;
Frant. Krška, řídící učitel v. v. v Třebíči;
Alois Kršňák, výroba obuvi v Třebíči;
JUDr. Viktor Mentzl, min. rada v Praze;
Dom. Papoušek, vrch. pošt. tajemník v. v. v Třebíči;
Frant. Pokorný v Třebíči;
Ředitelství zemské odborné školy hospodářské v Třebíči;
P. A. Starý, farář v Molenburku;
Rudolf Schenk, ředitel gymn. v Hradci Králové;
Jan Stejskal, pošt. ředitel v Třebíči;
P. Ant. Trávníček, farář v Třebíči;
P. Jan Vidlák, katecheta, Brno;
Leopold Zeman, Třebíč.

Kč 5.—: Ant. Polák, správce školy v Hor. Vilémovicích.

Rok 1930.

Kč 500.—: Dr. Karel Loevenstein, Bubeneč.

Kč 200.—: T. G. Masaryk, president republiky;
Městská spořitelna v Třebíči;
Dr. Ludvík Müller, Praha.

Kč 100.—: Dr. Josef Dolanský, Brno;
Dr. Otto Freund, bank. ředit. v Praze;
Felix Goller, vrch. ředitel banky v Praze (dvakrát po 50.— Kč);
Josef Novák, min. rada v Praze;
První občanská záložna v Třebíči (dvakrát po Kč 50.—);
JUDr. E. Roos, gen. ředitel v Praze;
Ing. Josef Spitzer, Kostelec u Jihlavy.

Kč 60.—: M. Hasseka vdova a syn, továrna na kůže v Třebíči.

Kč 50.—: Frant. Brázda, stavitel v Třebíči;
Dr. Josef Dolanský, Brno;
Hugo Freund v Třebíči;
Dr. Vlad. Klumpar, Praha-Smíchov;
Cyrill Kousal, vrch. komisař polit. správy v Jihlavě;
Karel Kučera, nám. vrch. ředitele Nár. banky čsl. v Praze;
Ministerstvo zemědělství;
Metod. Novák, ředitel obch. akademie v Třebíči;
Petra Nováka synové, továrna na hlazené kůže v Třebíči;
Obec Opatov;
Arnošt Pokorný, továrník v Třešti;
J. H. Subak a synové, továrna na usně v Třebíči;
Frant. Špaček, ředitel gymn. v Trnavě na Slov.;
Továrna na uzeniny a konservy v Kostelci u Jihlavy;
Josef Vaněk, starosta a poslanec v Třebíči;
A. Wengraf, ředitel banky v Praze;
JUDr. Frant. Žák, zem. advokát v Třebíči.

Kč 41.—: Frant. Brázda, stavitel v Třebíči;
Dr. Lud. Müller, Praha;
MUDr. H. Paul, lékař v Židlochovicích.

Kč 40.—: Vojtěch Kocourek, min. rada, Praha XI.;
Frant. Kotoun, Batelov (dvakrát po Kč 20.—);
Městská rada v Třebíči;
Dr. Jar. Pujman, primář nemocnice, Pelhřimov (2× po Kč 20.—);
Rud. Schenk, ředitel gymn. v Hradci Králové;
MUDr. Otmar Šádek, primář nemocnice v Třebíči.

Kč 30.—: Cyrill Kousal, vrch. komisař pol. správy v Jihlavě;
MUDr. Kratochvílová, zub. lékařka v Třebíči;
Dr. F. Nováček, Brno;
Augustin Novák, Praha;
Ant. Petrof, továrna na piana, Hradec Králové;
Ant. Vybíral, Praha.

Kč 26.—: Ant. Nevole, ředitel gymnasia v. v. v Písku.

Kč 25.—: Lad. Benz, Třebíč;
Ant. Černý, ředitel stav. podniku v Praze;
Arnošt Hanisch, ředitel velkostatku v Třebíči;
Marta Havelková, choť akad. malíře v Praze;
P. Č. A. Jiřík, děkan v Humpolci;
Alois Kadeřávek, ředitel banky v Praze;
Adolf Kott, ředitel obch. akademie v Hradci Králové;
Dr. Jos. Kozlovský, ředitel gymnasia v Třebíči;
Ing. Mil. Kubeš, měst. stav. rada v Třebíči;
Dr. Rudolf Kupský, Praha;
Viktor Kühn, učitel, Břeclava;
Leopold Ornstein, Třebíč;
Dr. Ant. Pavlík, pluk. zdrav. v. v., Opava;
Matěj Píchovec, profesor v Plzni;
Dr. Jan Plessinger, Praha;
Č. Roedl, vrchní bankovní ředitel v Praze;
Správa školy v Opatově na Moravě;
Kašpar Zemene, notář v Třebíči.

Kč 24.—: P. Fr. Běloch, katecheta v Hodoníně;
Ph. Mr. J. Černík v Třebíči;
Matěj Koutek, ředitel škol v Třebíči;
Dr. Roman Rössel, vrch. soud. rada v Brně;
Dr. Otmar Šádek, primář nemocnice v Třebíči;
P. Ant. Tvarůžek, farář v Třebíči.

Kč 20.—: Boh. Bradáč, profesor v Jihlavě;
Boh. Čermák, banka „Slavia", Brno;
Dr. Hubert Gerold, advokát v Jihlavě;
Vincenc Habeš, kons. rada a farář, Sebranice na Mor.;
Dr. Jan Haša, stát. zvěrolékař v Mor. Krumlově;
Ph. Mr. Vladimír Jakubec, lékárník v Třebíči;
Dr. Otakar Jakubský, soud. rada v Brně;
MUDr. Vikt. Jaroš, st. obv. lékař, Bohdalov u Žďáru;
Alois Kadeřávek, ředitel banky v Praze;
Leopold Kafka, berní ředitel v Třebíči;
Ph. Mr. Leoš Klusáček v Třebíči;
Dr. Karel Kofránek, soud. rada v Jihlavě;
J. Kořinský, majitelé Šíl a Kořínek v Třebíči;
Frant. Kožina, učitel, Lhánice u Mohelna;
JUDr. Fr. Krška, zem. advokát v Třebíči;
Vilém Lamparter, profesor v Žilině;
Anna Löwensteinová, Praha;
Dr. Jos. Mareš, poslanec a starosta města Znojma;
Lad. Matějka, odb. učitel v Třebíči;
2. obecná škola chlap. a dívčí v Třebíči, v městě;

Dominik Papoušek, vrch. pošt. taj. v. v. v Třebíči (2× po Kč 10);
Profesorský sbor gymnasia v Třebíči;
Profesorský sbor obch. akademie v Třebíči;
Čeněk Roedl, vrchní bankovní ředitel v Praze;
JUDr. Karel Rosendorf, advokát, Velké Meziříčí;
Dr. Čeněk Sameš, profesor v Třebíči;
Stan. Svoboda, vinárník v Třebíči (2× po Kč 10.—);
Společenstvo živnostníků soud. okresu třebíčského;
Tělocvičná jednota „Sokol" v Třebíči;
JUDr. Frant. Žák, zem. advokát v Třebíči.

Kč 16.—: Správa obecné školy ve Vladislavi.

Kč 15.—: JUDr. Frant. Navrátil, advokát v Praze;
P. A. Starý, farář v Molenburku.

Kč 13.—: Jan Stejskal, pošt. ředitel v Třebíči.

Kč 10.—: Kar. Caha, obchod se střižním zbožím v Třebíči;
P. A. Franěk, farář ve Starči;
JUDr. Kar. Heller, advokát v Třebíči;
Ing. K. Hloušek, ředitel v Třebíči;
Frant. Hons, říd. učitel v Budišově;
Frant. Kheil, říd. učitel na Podklášteří;
Otakar Kousal, říd. učitel v Heralticích;
Frant. Krška, ředitel škol v. v. v Třebíči;
JUDr. Frant. Krška, zem. advokát v Třebíči;
St. Melichar, okr. inspektor v Třebíči;
MUDr. Kar. Mohelský, Dymokury;
Kamil Pekárek, plukovník v. v. v Třebíči;
P. Frant. Pokorný, farář, Popice;
Frant. Pokorný, Třebíč;
Vincenc Sameš, vrch. pošt. taj. v Třebíči;
Vlad. Sova, profesor v Třebíči;
Jan Stejskal, pošt ředitel v Třebíči;
R. Šafrata, Mor. Ostrava;
Stan. Toman, Ketkovice;
Ant. Waigner, pokladník spořitelny v Třebíči;
Karel Žák, profesor v Novém Městě na Mor.

Kč 5.—: P. Frant. Kršňák, farář v. v. v Třebíči;
P. Viktor Mastný, farář ve Zhoři u Jihlavy;
MUDr. Kar. Mohelský, Dymokury;
Karel Nováček, učitel v Budišově;
Ant. Polák, správce školy v Hor. Vilémovicích.

Kč 3.—: Jos. Noháček, říd. učitel, Brancouze;
Václav Tolar, říd. učit. v. v., Třebíč.

Rok 1931.

Kč 1000.-: Anglo-československá a pražská úvěrní banka.

Kč 500.—: Městská spořitelna v Třebíči.

Kč 200.—: T. G. Masaryk, president republiky.

Kč 100.—: Jaroslav Hrabák, profesor v Pardubicích.

Kč 50.—: Obecní rada v Čechtíně;
Ochotnická divadelní jednota „Vrchlický" v Třebíči.

Kč 40.—: Městský důchod v Třebíči.

Kč 30.—: Profesorský sbor Obchodní akademie v Třebíči.

Kč 25.—: Anna Jelínková, vdova po továrníku v Třebíči;
Lad. Lorenz, velkoobchod s vínem v Třebíči.

Kč 20.—: Bedřich Albert, správce, Třebíč II.;
Pí. Matoušová-Malbohanová, choť odborového přednosty, Praha.

Kč 10.—: Adolf Ambrož, profesor v Brně;
Antonín Hobza, říd. uč. v. v. v Třebíči;
Ředitelství II. měšť. školy v Třebíči;
Leopold Zeman, Třebíč.

K uctění památky zesnulé pí. Cecilie Dvořákové, choti předsedy Klubu, věnovali:

Kč 100.—: Tekla Simonidesová, soukr., Praha;
Vil. Männchen, Brno.
Kč 50.—: Jaroslav Veselský, profesor, Praha;
Emil Zimerman, plukovník, Praha.

Konče tuto svou pokladní zprávu, děkuji ještě jednou všem, kdož nám jakkoli přispěli v naší podpůrné činnosti. Prosím jménem výboru Klubu všechny vážené příznivce, aby nám i nadále svou přízeň zachovali v míře neztenčené.

Prof. Frant. Machovec,
t. č. pokladník Klubu.

„Klub Třebíčanů v Praze“ věnuje zde vzpomínku členům, kteří zemřeli. Byli to:

Josef Janko, studující vysoké školy obch. († 1924),
Frant. Mityska, poštovní úředník († 1925),
Milada Kubešová, choť velkoobchodníka († 1926),
Alois Simonides, náměstek starosty pro vnitřní Prahu († 1927),
Josef Kliment, gymn. profesor v. v., čestný člen Klubu († 1928),
Karel Leopold, odborový přednosta († 1928),
Karla Brabencová, soukromnice († 1929),
Jakub Vybíral, rada zemského soudu († 1929),
Jindřich Kubeš, velkoobchodník († 1930),
Jaromír Mládek, chemigraf († 1930),
Cecilie Dvořáková, choť min. rady v. v. († 1931).

Budiž jim všem zachována čestná paměť!

Ze stanov Klubu Třebíčanů v Praze.

Účel spolku je v první řadě dobročinný, sledující hlavně podporování studujících pražských škol středních, vysokých a těmto na roveň postavených, kteří jsou z Třebíče a okolí.

Další účel spolku je společenský: spolek sdružuje a soustřeďuje krajany v Praze bydlící.

Členové spolku jsou: 1. čestní; 2. zakládající; 3. činní a 4. přispívající.

Čestným členem se stává ten, kdo na návrh výboru byl zvolen valnou hromadou pro zvláštní zásluhy o spolek nebo jinou veřejně zasloužilou činnost a volbu přijal.

Zakládajícím členem se může státi každá fysická nebo právnická osoba, která byla výborem přijata a která zaplatí Kč 400.— jednou provždy a to buď najednou, nebo ve dvou ročních lhůtách, bez závazku k dalším ročním příspěvkům.

Činným členem se může státi každý, kdo byl výborem přijat a kdo zaplatí zápisné a členský příspěvek. Valná hromada má právo stanoviti, zvýšiti nebo snížiti výši zápisného a ročních příspěvků, jakož i způsob placení. Nyní je zápisné jednou provždy Kč 1.— a členský příspěvek Kč 40.— ročně.

Přispívajícím členem se stane každý, kdo zaplatí zápisné a roční příspěvek, stanovený rovněž valnou hromadou. Zápisné je jednou provždy Kč 1.— a roční příspěvek Kč 24.—.

Členové čestní, zakládající a činní mají aktivní i pasivní právo volební, členové přispívající jen aktivní právo.

Jmění spolku spravuje a o něm rozhoduje kuratorium, které udílí podpory podle svého volného uvážení, na základě návrhu výboru a podle pohotových prostředků.

Seznam členů

„Klubu Třebíčanů v Praze".

č = činný člen,
p = přispívající člen,
(rok v závorce) = od kdy trvá členství.

1. Adámek Josef, profesor, č (1924)
2. P. Balcárek Evermod Vladimír, řeholní kanovník, č (1922)
3. Baloun Bohumil, studující filosofie,
4. Bobek Jaroslav, studující filosofie,
5. Brabencová Antonie, choť bankovního úředníka, č (1922)
6. Brabenec Karel, JUDr., odborový přednosta, č (1922), čestný člen „Klubu"
7. Brabenec Oldřich, bankovní úředník, č (1922)
8. Brancovský Jaroslav, vrchní celní tajemník, č (1922)
9. Brázda František, stavitel, č (1927)
10. Brázda Stanislav, Ing., stavitel, č (1930)
11. Brůža František, ředitel škol v. v., p (1930)
12. Března Alois, JUDr., soudní auskultant, p (1932)
13. Caha Vladimír, JUDr., odborový přednosta, p (1923)
14. Čermák Ladislav, studující práv,
15. Černá Terezie, choť vrchního účetního ředitele, č (1922)
16. Černý Eduard, vrchní účetní ředitel, č (1922)
17. Černý Jaroslav, vrchní tajemník, p (1931)
18. Dvořáček Antonín, obchodník, č (1927)
19. Dvořáček Karel, Ph. Dr., vrchní odborový rada, č (1924)
20. Dvořák Karel, ministerský rada v. v., č (1922), čestný člen „Klubu"
21. Dvořák Rudolf, odborný učitel v. v., č (1931)
22. Endlicher Jan, studující přírodních věd,
23. Fiala Ctibor, Ing., vrchní odborový rada a docent vysoké školy technické, p (1928)
24. Fiker Leopold, profesor, č (1929), zakládající člen „Klubu"
25. P. Fila Methoděj, administrátor farního úřadu, p (1929)
26. Formánek Otakar, obchodník, č (1927)

27. Freund Otto, bankovní ředitel, č (1928)
28. Fučík Bedřich, Ph. Dr., ředitel nakl. Melantrich", č (1929)
29. Gerold Hubert, JUDr., advokát, p (1929)
30. Halla Jan, Mg. Ph., lékárník, č (1928)
31. Hanisch A., ředitel velkostatku, p (1931)
32. Hobza Antonín, JUDr., universitní profesor, č (1922)
33. Hobza Antonín, JUDr., vrchní komisař finanční „prokuratury, č (1922)
34. Hobzová Serafina, choť universitního profesora, č (1922)
35. Horn Josef, JUDr., náměstek řed. banky „Slavie", č (1922)
36. Hrůza Antonín, studující filosofie
37. Hübscht Karel, kosmetik, p (1922)
38. Hutař František, Mg. Ph., vrch. minister. komisař, č (1928)
39. Hutařová Marie, choť vrch. minist. komisaře, č (1932)
40. Chlumecká Františka, vdova po disponentu, č (1925)
41. Chvalkovský Jindřich, obchodník, č (1923)
42. Janko Jaroslav, Ph. Dr., odborový rada, č (1922)
43. Jaroš František, studující práv
44. Jaroš Vítězslav, MUDr., státní obvodní lékař, p (1929)
45. Jarošová Anna, choť lékaře, p (1929)
46. Jeřábek Vítězslav, obchodní ředitel, č (1925)
47. Jílek Jan, senátor, č (1922)
48. Joura Leopold, kand. filosofie
49. Kaláb Karel, bankovní ředitel, č (1924)
50. Kheil Frant., JUDr., finanční komisař, p (1929)
51. Kliment Josef, JUDr., odborový rada, č (1922)
52. Klimentová Milada, vdova po profesoru v. v., č (1922)
53. Kopuletá Vlasta, choť kontrolora Národní banky československé, p (1922)
54. Kopuletý Jaroslav, kontrolor Národní banky čsl., p (1922)
55. Koutek Jaromír, Ph. Dr., docent Karlovy university a komisař Státního ústavu geologického, č (1928)
56. Krajina Vladimír, Ph. Dr., asistent Botanického ústavu Karlovy university, č (1928)
57. Krejčí Karel, studující práv
58. Krčál František, účetní adjunkt, č (1926)
59. Kubeš Miroslav, obchodní rada, č (1922)
60. Kubeš Mojmír, prokurista, č (1932)
61. Kubešová Helena, choť prokuristy, č (1932)
62. Kubešová Marie, choť obchodního rady, č (1922)
63. Kudela Tobiáš, JUDr., ministerský rada, č (1930)
64. Kvid Jaroslav, úředník minist. obchodu v. v., č (1922)
65. Kvidová Marie, choť min. úředníka v. v., p (1922)
66. Klusáček Frant., přednosta berního úřadu, p (1930)
67. Láník Josef, vrchní účetní tajemník, č (1922)
68. Láníková Božena, choť vrchního účet. tajemníka, p (1922)
69. Lepoldová Marie, vdova po odb. přednostovi, p (1929)
70. Lippanský Eugen, JUDr., ministerský rada, p (1923)
71. Lorenz Jaromír, Ing., stavební rada, p (1930)

72. Loucký Josef, inspektor státních drah, č (1922)
73. Machovcová Božena, choť profesora, p (1922)
74. Machovec František, profesor Veř. obch. školy Gremia pražských obchodníků, č (1922)
75. Männchen Eduard, inspektor státních drah, č (1924)
76. Mareček Jaroslav, Ing., bankovní úředník, č (1924)
77. Matoušek Methoděj, geometr, č (1928)
78. Matoušková Marie, choť geometra, p (1928)
79. Mentzl Viktor, JUDr., ministerský rada, č (1923)
80. Mládek Ivan, studující Obchodní vysoké školy
81. Möller Jan, řídící učitel v. v., p (1931)
82. Němeček Vojtěch, revident ministerstva financí, č (1924)
83. Němečková Emilie, choť revidenta, č (1924)
84. Nevole Antonín, ředitel gymnasia v. v., p (1929)
85. Novák František, JUDr., advokát, č (1922)
86. Nováková Věra, choť advokáta, č (1929)
87. Novotný Frant., Ing., vrchní rada státních drah, p (1931)
88. Osička Ant., Ph. Dr., univ. lektor, č (1928)
89. Osičková Ludmila, choť univ. lektora, p (1928)
90. Padrta Karel, Ph. Dr., profesor, p (1931)
91. Papírník Josef, Ing., č (1924)
92. Pavlík Alfred, odborový přednosta, č (1922)
93. Perek Václav, JUDr., advokát, č (1926)
94. Posejpal Vítězslav, studující lékařství
95. Pruška Jindřich, MUDr., primář porodnice, č (1922)
96. Přerovská Ludmila, choť primáře, č (1932)
97. Přerovský Karel, JUDr., advokát, č (1924)
98. Přerovský Karel, MUDr., docent vnitř. chorob a primář v nemocnici „na Bulovce", č (1931)
99. Reimoser Alois, vrchní poštovní ředitel, č (1922)
100. Reimoserová Hana, choť vrchního pošt. ředitele, č (1922)
101. Richter Ferdinand, soudce a poslanec, p (1931)
102. Rygl Václav, technický úředník, p (1929)
103. Samek Jindřich, studující lékařství
104. Simonidesová Tekla, vdova po náměstku starosty vnitřní Prahy, č (1924)
105. Skála Jan, JUDr., č (1924)
106. Skorocký Josef, studující práv
107. Sláma Jan, Dr., p (1928)
108. Smrž Hynek, vrchní bankovní úředník, č (1922)
109. Sobotka Jindřich, profesor, č (1930)
110. Sova Miloš, profesor, p (1929)
111. Sovák Eduard, úředník pošt. spořitelny p (1924)
112. Sovák Ludvík, profesor v. v., č (1926)
113. Spořitelna města Třebíče, člen zakládající, (1931)
114. Stránský Karel, berní správce v. v., knihkupec a nakladatel, č (1931)
115. Svára Jindřich, poštovní ředitel v. v., č (1922)
116. Svárová Jaroslava, choť pošt. ředitele v. v., č (1922)

117. Svoboda František, studující techniky
118. Svoboda Jan, velkoobchodník, č (1922)
119. Svoboda Jindřich, MUDr., praktický lékař, č (1931)
120. Svoboda Josef, účetní adjunkt, č (1928)
121. Svobodová Antonie, choť velkoobchodníka, č (1923)
122. Svobodová Marie, dcera velkoobchodníka, č (1923)
123. Sýkora Hanuš, redaktor, č (1931)
124. Sýkora Václav, MUDr., č (1932)
125. Sýkorová Jarmila, studující práv
126. Sýkorová Marie, choť redaktora, č (1932)
127. Syrový Jan, generál a náčelník hlavního štábu, č (1923)
128. Šindelář Karel, účetní ředitel, p (1924)
129. Šíp Stanislav, studující práv
130. Tesař František, JUDr., ministerský rada č (1927)
131. Tichý Hugo, účetní adjunkt, č (1922)
132. Tůma Bohumír, bankovní úředník, č (1922)
133. Tůmová Flora, majitelka realit, č (1922)
134. Tvarůžek Ladislav, vlád. rada, ředitel Čsl. tisk. kanc. č (1931)
135. Urbanová Anna, studující filosofie
136. Veselská Anna, choť profesora, č (1922)
137. Veselský Jaroslav, profesor a odb. inspektor, č (1922)
138. Veselý František, profesor, p (1930)
139. Weigner Karel, MUDr., univ. profesor, č (1922)
140. Zahradníček J., MUDr., univ. profesor, č (1927)
141. Zástěra Kamil, pokladník Českomoravské továrny na automobily, č (1922)
142. Zástěrová Vlasta, choť pokladníka, č (1922)
143. Zimerman Emil, podplukovník, č (1922)
144. Zimermanová Cecilie, choť podplukovníka, p (1922)
145. Žáček Jan, JUDr., advokát, č (1923)
146. Žáčková Marie, choť advokáta, č (1923)

OBSAH:

Strana

Karel Dvořák: Ze staré Třebíče 3

Dr. Čeněk Sameš: Národní garda v Třebíči . 19

Jaroslav Veselský: Černá kniha . 37

Č. S.: Městská spořitelna v Třebíči . 41

Dr. Jaromír Koutek: Geologická historie Třebíčska . 45

Rudolf Dvořák: Krásy našeho Pojihlaví a Pooslaví (s mapkou) . 50

Zprávy Klubu Třebíčanů v Praze:

zpráva jednatelova 55

zpráva pokladníkova 58

vzpomínka na členy zemřelé . 64

výtah ze stanov 65

seznam členů 66

Ročenka Třebíčanů, Praha 1932, nákladem Klubu Třebíčanů v Praze na paměť desítiletého trvání spolku.

Ve výboru toho roku zasedali: Kar. *Dvořák,* předseda, Dr. Kar. *Brabenec,* místopředseda, Dr. Jos. *Kliment,* jednatel, Frant. *Machovec,* pokladník, Fr. *Brázda,* Dr. Ant. *Hobza,* Mg. Fr. *Hutař,* Fr. *Krčál,* Miroslav *Kubeš,* Mojmír *Kubeš,* Ing. J. *Mareček,* Dr. Fr. *Novák,* Dr. Kar. *Přerovský* jun., Jan *Svoboda,* Al. *Reimoser* a Jar. *Veselský.*

Ročenku uspořádali Dr. Jos. *Kliment,* prof. Frant. *Machovec* a prof. Jar. *Veselský.* Vytiskla ji v dubnu 1932 knihtiskárna Vojt. *Šmída* v Praze XIV, Jaromírova 41.

Posíláme Vám „Ročenku Třebíčanů“, vydanou Klubem Třebíčanů v Praze. Přečtěte si ji. Vzpomenete si na rodný kraj, na své mládí.

■ Povšimněte si v pokladníkově zprávě, že Klub Třebíčanů v Praze vyplatil krajanům-studentům na vys. školách v Praze za 10 let své činnosti 130.337·50 Kč.

■ Cena Ročenky je 10·- Kč (bez poštovného). Přidáte-li k tomu nějakou částečku podle možnosti, pomůžete plniti důležitý sociální úkol našeho spolku.

■ Neponecháte-li si zaslanou Ročenku, prosíme, abyste nám ji vrátili.

KLUB TŘEBÍČANŮ
V PRAZE.

10 Kč

PŘÍSPĚVKY DO PŘÍŠTÍ ROČENKY PŘIJÍMÁ
DR. JOS. KLIMENT, PRAHA XIV., JAROMÍROVA 30.